

Skolelevers drogvanor 2023

Rapport för Jämtland Härjedalen

SKOLELEVERS DROGVANOR 2023
RAPPORT FÖR JÄMTLAND HÄRJEDALEN

DNR: RS/583/2022

HANDLÄGGARE
Hanna Viklund
Folkhälsosamordnare
Region Jämtland Härjedalen

GODKÄND AV:
Johan Börjesson
Folkhälsochef
Region Jämtland Härjedalen

GILTIG FR O M:
2024-04-09

REGION JÄMTLAND HÄRJEDALEN
BOX 654, 831 27 ÖSTERSUND
WWW.REGIONJH.SE

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
INLEDNING	2
Strategier inom ANDTS-området.....	2
Nationell ANDTS-strategi.....	2
Regional ANDTS-strategi	2
Regionalt och lokalt förebyggande arbete	2
Tobaksfri Duo	3
Återblick och insatser.....	3
SYFTE	4
METOD	4
Undersökningens genomförande	4
Bortfall	5
Analys, tolkning och begränsningar	6
RESULTAT	6
Alkohol.....	6
Alkoholkonsumtion.....	6
Anskaffning av alkohol.....	9
Konsekvenser av alkoholbruk.....	9
Bjuden på alkohol av förälder/vårdnadshavare	10
Narkotika, sniffning/boffning, narkotikaklassade läkemedel och lustgas.....	10
Narkotika.....	11
Erbjuden att prova eller köpa narkotika	12
Lust att prova narkotika	13
Anskaffning narkotika	13
Sniffning/boffning	14
Narkotikaklassade läkemedel.....	14
Lustgas	14
Dopning	15
Tobak och nikotin	15
Cigaretter och tobakssnus	15
Anskaffning tobak	17
Sluta med tobak.....	18
E-cigaretter och tobaksfritt nikotinsnus.....	18
Tidig debutålder av de olika substanserna	20
Tillgänglighet av ANDT inom 24 timmar	21
Riskuppfattning och attityder kring alkohol, narkotika och tobak.....	23
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder kring alkohol, narkotika och tobak.....	25
Tobaksfri Duo	26
Spel om pengar	27
Hälsa och skola	28
Trivsel i skolan.....	29
Fokusfrågor – fritiden	30
Fysisk aktivitet på fritiden.....	30
Aktiv i förening eller klubb på fritiden	31

Skärmtid på fritiden	32
Riskfaktorer och ANTS	33
Relation mellan barn och föräldrar och riskfaktorer	36
DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	38
Hur har ANDTS-områden utvecklats i länet över tid?	38
Minskande andel skolelever som dricker alkohol och även en minskande andel elever som är rökare.....	38
Ökning av andelen elever som använder nikotinprodukter.....	39
Det har blivit vanligare att flickor i länet använder tobakssnus	39
Fortsatt låg andel elever som använder dopningspreparat	39
Tillgänglighet, vuxnas restriktivitet och användandet av narkotika utvecklas i positiv riktning	40
En ökad andel pojkar som spelar om pengar	40
Slutsats – områden att prioritera utifrån nuläge och utvecklingen över tid.....	40
Generell kunskapshöjning inom ANDTS-området då fler elever uppfattar låg risk med att använda de olika substanserna	40
Nikotinprodukter.....	41
Begränsa tillgängligheten av ANDTS	41
Psykiska välbefinnandet	42
Vikten av goda relationer mellan unga och deras föräldrar/vårdnadshavare	42
Avslutningsvis.....	43
REFERENSER	44

Sammanfattning

Region Jämtland Härjedalen har deltagit med ett utökat urval i Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning (CAN) undersökning "Skolelevers drogvanor" år 2008, 2012, 2015, 2019 och 2023. Den här rapporten beskriver resultatet för Jämtlands län med nuläge och utveckling över tid. Under våren 2023 fick elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Jämtlands län svara på enkäten. Utifrån de klasser som deltog i undersökningen var svarsfrekvensen i andel elever 77 procent i årskurs 9 och 81 procent i år 2 på gymnasiet, vilket är något lägre än 2019 när motsvarande andel var 84 procent i årskurs 9 och 83 procent i gymnasiet år 2.

Resultatet visar en fortsatt positiv utveckling med en minskande andel elever som röker cigaretter, dricker alkohol och i och med det även en mindre andel elever med tidig debutålder gällande just cigaretter och alkohol, då andelarna har halverats sedan 2012.

Områden som haft en negativ utveckling över tid är bland annat en ökad andel elever som använder nikotinprodukter. Redan mellan undersökningarna 2015 och 2019 var det en ökning av andelen elever i länet som använde e-cigaretter, men andelen har ökat ytterligare till 2023. Exempelvis har andelen elever som använt e-cigaretter senaste 12 månaderna dubblats bland eleverna i gymnasiet år 2, där det nu är hälften av eleverna som rökt e-cigaretter senaste året, jämfört med en av fyra som gjorde det 2019. Det är även en negativ utveckling beträffande tobakssnusning i jämförelse med 2019, andelen flickor i båda årskurserna som snusar frekvent har ökat, vilket gör att det nu inte är någon signifikant skillnad mellan andelen flickor och pojkar som snusar frekvent.

Narkotikaerfarenheten bland länets elever har sedan 2008 varit på samma nivå, andelen som någon gång använt narkotika har varit 4-8 procent för årskurs 9 respektive 10-15 procent i gymnasiet år 2. De preparat som är vanligast att använda bland de elever som använt narkotika är hasch och marijuana, följt av ecstasy och kokain. Det är första gången resultat gällande användning av lustgas kan redovisas på regional nivå, 17 procent av eleverna i gymnasiet år 2 respektive 4 procent av eleverna i årskurs 9 har någon gång tagit lustgas.

Andelen elever i länet som upplever låg risk med att använda alkohol, narkotika och tobak har varit relativt stabilt mellan 2008 och 2019 men ökade med cirka 5-14 procentenheter till 2023. Exempelvis ökade andelen elever i årskurs 9 som upplever låg risk att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger från 37 till 47 procent. Det är något vanligare att pojkar än flickor har låg riskuppfattning.

Det är stora skillnader i andel mellan flickor och pojkar i de båda årskurserna som är nöjda med sin hälsa men också utifrån nöjda med sig själv, det skiljer cirka 20–25 procentenheter mellan könen, till pojkarnas fördel. Dessutom är det över tid en signifikant minskning av andelen flickor i årskurs 9 som uppger att de är nöjda med sin hälsa och sig själv medan andelen pojkar i båda årskurserna och flickor år 2 på gymnasiet inte skiljer sig signifikant i jämförelse med 2015.

Majoriteten av föräldrar/vårdnadshavare i länet är restriktiva när det kommer till att deras barn röker cigaretter, röker hasch/marijuan och snusar. Vikten av goda relationer mellan barn och föräldrar syns också i de korskörningar som gjorts utifrån resultatet som visar på att det är vanligare med ANT-bruk bland elever som inte har lika god relation med sina föräldrar jämfört med elever som har det.

Sammanfattningsvis visar resultatet att alkohol, narkotika, dopning, tobak används och att det spelas om pengar bland skolelever i Jämtlands län. Det finns skillnader i användandet av de olika substanserna över tid och även utifrån årskurs och kön. I jämförelse med senaste undersökningen 2019 är det några områden som sticker ut och som är viktiga att prioritera:

- Generell kunskapshöjning inom ANDTS-området då fler elever uppfattar låg risk med att använda de olika substanserna
- Nikotinprodukter
- Begränsa tillgängligheten av ANDTS
- Psykiska välbefinnandet
- Vikten av goda relationer mellan unga och deras föräldrar/vårdnadshavare

Inledning

Under skolåren och framför allt under gymnasietiden är den period i livet när många för första gången använder alkohol, tobak eller nikotin eller spelar om pengar. Det är även då narkotika börjar testas för första gången. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) som genomför den nationella skolundersökningen "Skolelevers drogvanor" har sedan år 1971 följt utvecklingen av alkoholkonsumtionen bland skolelever i årskurs 9 och sedan 2004 ingår även elever i gymnasiets år 2 i undersökningen. Att följa utvecklingen av ungas användning av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar (ANDTS) är viktigt för att kunna arbeta med förebyggande insatser både på nationell, regional och lokal nivå (Thor, 2023). I den här rapporten kommer resultatet från den regionala totalundersökningen att redovisas, utifrån nuläge men också hur utveckling varit över tid i länet, om det finns skillnader utifrån årskurs och kön men också hur det är i länet i förhållande till riket. Avslutningsvis kommer även förslag på prioriterade områden som är viktiga att arbeta vidare med i länet för det fortsatta ANDTS-förebyggande arbetet. Resultat på kommunnivå, det vill säga utifrån elevernas skolkommun, kommer att redovisas separat för länets åtta kommuner.

Strategier inom ANDTS-området

En viktig del i folkhälsoarbetet i Sverige, och som länge varit en central del i folkhälsopolitiken är ANDTS-arbetet. I folkhälsopropositionen som godtog i juni 2018 finns det åtta målområden för att nå till det övergripande målet om att främja en god och jämlik hälsa och arbeta för målet att minska de påverkbara klyftorna inom en generation. ANDTS ingår numera i målområde 6 som handlar om levnadsvanor (Regeringen, 2018). En särskilt viktig målgrupp inom både folkhälso- och ANDTS-politiken är barn (Skr. 2021/22:213).

Nationell ANDTS-strategi

Regeringens övergripande mål för ANDTS-området är "ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk samt att minska skadeverkningar av överdrivet spelande". I mars 2022 kom regeringens nya skrivelse för en samlad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak samt spel om pengar (ANDTS-strategin) och avser perioden 2022–2025. Den nya strategin har vidgats för att även omfatta spelberoende, narkotikaklassade läkemedel och tobaksfria nikotinprodukter. För att ange inriktningen för ANDTS-arbetet i sin helhet, kompletteras det övergripande målet för ANDTS-politiken med en målstruktur med sju långsiktiga mål. Det tredje målet i den nationella strategin är att "antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska". (Skr. 2021/22:213).

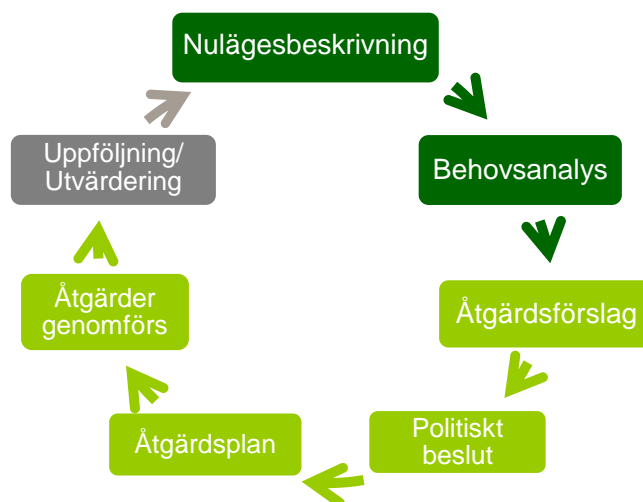
Regional ANDTS-strategi

Den "Regionala ANDTS-strategin och handlingsplan för Jämtlands län 2022–2026" tar sin utgångspunkt i den nationella strategin och kompletteras utifrån den tillhörande övergripande handlingsplanen med prioriteringar även på lokal nivå. Det övergripande målet med den regionala ANDTS-strategin är "ett samhälle fritt från narkotika, dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och spel om pengar, samt ett minskat bruk av tobaks- och nikotinprodukter". Syftet med den regionala strategin är att den ska bidra till ett systematiskt arbete och att ytterligare utveckla samverkan mellan aktörer i det förebyggande ANDTS-arbetet. Centrala aktörer som ansvarar för strategin är Länsstyrelsen Jämtlands län, Region Jämtland Härjedalen samt polismyndigheten Jämtland, detta i samverkan med kommuner, idéburna organisationer samt näringsliv. Med utgångspunkt i det övergripande målet är två av huvudmålen som lyfts att regionala aktörer ska genom samhandling skapa förutsättningar för ett ANDTS-förebyggande arbete i hela länet och att ANDTS-bruk hos barn, unga och unga vuxna ska minska fram till 2026. (Länsstyrelsen Jämtlands län, 2022).

Regionalt och lokalt förebyggande arbete

Det regionala folkhälsoarbetet bygger på delaktighet och inflytande och att alla berörda aktörer tar sitt ansvar i folkhälsoarbetet. Region Jämtland Härjedalens regionala uppdrag kring folkhälso- och ANDTS-arbete, däribland

undersökningen "Skolelevers drogvanor", berör främst de tre översta rutorna. De mörkgröna rutorna kan ses som utgångspunkt för respektive organisation när de arbetar vidare med de ljusgröna rutorna.

Figur 1. Processen med folkhälsorapportering i Region Jämtland Härjedalen.

Tobaksfri Duo

Tobaksfri Duo är en metod som har använts av några av länets kommuner sedan 2012 och samordnas av Region Jämtland Härjedalen. Metoden syftar till att förebygga tobaksbruk och nikotinberoende genom att ungdomar tillsammans med en vuxenpartner skriver kontrakt om att båda parter ska hålla sig tobaks- och nikotinfria. Metoden introduceras i årskurs 5 eller 6 och följs upp varje år fram till årskurs 9 med en försäkring, som intygar att de under året som gått varit tobaksfria. Metoden används i hälften av länets åtta kommuner (Härjedalen, Bräcke, Strömsund och Östersund) men det är bara i Härjedalen som alla kommunens skolor är med.

Återblick och insatser

I den senaste regionala rapporten från undersökningen 2019 lyftes tre områden som ansågs ha behov att arbeta långsiktigt med. Nedan följer exempel på insatser som genomförts av olika regionala och lokala aktörer inom de tre områdena:

Psykiskt välbefinnande

- Föräldraföreläsning om Livsviktiga snack med Suicide Zero för föräldrar med barn i åldern 9–12 år.
- Samtalsstöd vid församlingar i samband med ljusmanifestationerna vid psykisk hälsa veckan.
- Startat upp nätverket "Ungdomsnätet" i syfte att skapa samverkan och samsyn mellan professioner som möter unga. Det har genomförts föreläsningar, bokcirkel, skapats drogfria ungdomsarrangemang och arbetar nu med att starta upp fritidsgårdar på två orter i kommunen.

Föräldrars och vårdnadshavares attityder och relationer till sina ungdomar

- Föräldraskapsstöd, exempelvis erbjuds föräldrastöd från familjecentralen med verksamhet upp till tonåren.
- Tobaksfri Duo används.

Narkotika – tillgänglighetsbegränsande insatser och förstärkta kunskaper – framför allt drogliberala attityder

- Utbildat skolpersonal i "Koll på Cannabis" (mentorer och skolläring från mellanstadiet – högstadiet).
- Tagit fram rutiner för ingripande av ANDT i skolan.
- Aktivt arbete med "Tobaksfri Duo" i skolorna.

- Tobaksfri skoltid.
- Informationsutskick till föräldrar, exempelvis har brevutskick till vårdnadshavare med barn i åk 5 med information om tobak.
- Informationskampanjer riktade till vårdnadshavare, gymnasieskolan och lokaluthyrare inför vissa riskhelger.

Syfte

Syftet med rapporten är att ge en nulägesbild om ANDTS-situationen bland länet skolelever och beskriva dess utveckling över tid utifrån tidigare genomförda totalundersökningar av "Skolelevers drogvänor". Rapporten syftar också till att belysa skillnader och likheter mellan flickor och pojkar och mellan de yngre och äldre eleverna och hur det är i länet i jämförelse med riket. Detta för att långsiktigt kunna bidra som underlag för att främja en god och jämlik hälsa.

Målet med rapporten är att vara kunskaps- och beslutsunderlag, för politiker och tjänstepersoner, såväl inom som utanför organisationen Region Jämtland Härjedalen vilket även inkluderar kommuner, myndigheter, civilsamhälle och näringsliv.

Metod

Processen kring enkätundersökningen i Jämtland Härjedalen har samordnats av Folkhälsoenheten vid Region Jämtland Härjedalen som också bearbetat datamaterialet. Tjänstepersoner med ansvar för ANDTS-frågorna från länets kommuner, Länsstyrelsen och tjänstepersoner med kompetens inom områdena alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar vid region Jämtland Härjedalen har deltagit i analysprocessen. Dels vid två gemensamma analysmöten samordnade av Region Jämtland Härjedalen. Till en avslutande analysworkshop bjöds representanter från fler områden in för att få ett bredare perspektiv. Ett 30-tal personer deltog vid workshopen och kom från länets kommuner, Länsstyrelsen, Polisen och Region Jämtland Härjedalen. Syftet med workshopen var att göra en behovsanalys och komma med inspel gällande de prioriterade områden till den här länsrapporten.

Undersökningens genomförande

Varje år genomför CAN den nationella skolundersökningen "Skolelevers drogvaneundersökning" i årskurs 9 och gymnasiet år 2. Region Jämtland Härjedalen har åren 2008, 2012, 2015, 2019 och 2023 valt att genomföra en totalundersökning i länet. Det innebär att formuläret skickades ut till samtliga klasser i de två årskurserna för att få ett representativt resultat på läns- och kommunnivå.

Liksom tidigare undersökningar pågick datainsamlingen under våren, mellan vecka 11 och 17. När länet senast deltog med totalundersökning 2019 var formuläret i pappersformat. Sedan dess har CAN digitaliserat formuläret vilket innebär att eleverna numera får besvara ett webbformulär som de fick instruktioner och inloggningskoder till. I det material som skickas ut i förväg till rektorerna med information om undersökningen, framgår det också att formulären besvaras i klassrummen vid liknande förhållanden som vid prov. Lärare är närvarande och har rollen som undersökningsledare och ska följa de instruktioner som CAN tillhandahåller. Eleverna informeras om att det är frivilligt att delta och om eleven inte vill delta skickas det digitala formuläret in blankt.

Formuläret för 2023 års undersökning innehöll 70 frågor, varav den sista frågan var tillagd endast för länets skolor och handlade om eleven är med i Tobaksfri Duo. Frågeområden som belyses i formuläret är dig och din familj, tobak och nikotin, alkohol, sniffning och narkotika, debutålder, riskuppfattning, tillgänglighet, spel om pengar, skola, fritid och familj. CAN brukar årligen lyfta in tillfälliga frågor, så kallade fokusfrågor som bara är med ett år. I 2023 års undersökning hade dessa frågor fokus på fritiden och handlade om aktiv i förening eller klubb, skärmtid och fysisk aktivitet.

Bortfall

Något som måste beaktas i samband med enkätundersökningar är bortfallet, det vill säga de personer som skulle ha besvarat formuläret men som av olika skäl inte deltog i undersökningen, då detta kan ha betydelse för de insamlade resultatens giltighet. I denna undersökning finns två typer av bortfall, där det ena utgörs av de elever vars skolor¹ av olika skäl inte deltog i undersökningen. Den andra typen av bortfall handlar om de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen eller av andra skäl inte ingår i det bearbetade datamaterialet. Bortfallet på klassnivå redovisas i tabell 1 nedan. Klassbortfallet i länet är lägre jämfört med riket, andelen klassbortfall i riket för årskurs 9 var 20 procent och motsvarande andel gymnasiet år 2 för riket var 15 procent.

Tabell 1. Bortfall på klassnivå, Jämtland Härjedalen.

	Årskurs 9	År 2 gymnasiet
Antal klasser i urvalet	69	96
Antal klasser som ej deltagit	6	6
Klassbortfall, totalt %	9 %	6 %

Majoriteten av frånvaro är så kallad giltig frånvaro, inom vilken sjukdom inkluderas. Innan Region Jämtland Härjedalen får tillgång till datafilen gör CAN en bearbetning av datamaterialet. En del av den bearbetningen består av att exkludera de formulär som bedöms vara uppenbart skämtsamt, överdrivet eller otillräckligt ifyllda och i den processen utgår CAN från fem fasta kriterier. Andelen formulär som filtrerades bort i länet var 1 procent i båda årskurserna, samma nivå som riket. Trots bortfiltrering av formulär går det inte att utesluta att somliga elever rapporterar konsumtion av olika substanser som inte stämmer överens med verkligheten. Det kan förekomma att eleverna både underrapporterar, speciellt användandet av olagliga substanser och överrapporterar kan förekomma, att respondenten uppger en högre konsumtion än vad den faktiskt är, detta kan ske både medvetet och omedvetet.

Tabell 2. Antal elever i undersökningen och elevbortfall, Jämtland Härjedalen.

	Årskurs 9	År 2 gymnasiet
Antal elever i urvalen	1 514	1 340
Antal elever i deltagande klasser ²	1 377	1 233
Antal elever i slutredovisningen	1 055	999
Antal elever som avstått från att delta	0	1
Elevbortfall	311	222
Bortfiltrerade enkäter	11	12

Antal bearbetade enkäter beräknade utifrån antal elever i deltagande klasser ger en svarsfrekvens³ på 77 procent för årskurs 9 och 81 procent för gymnasiet år 2. Det är något lägre än vid senaste undersökningen 2019 då länets svarsfrekvens var 84 procent för årskurs 9 och 83 procent för gymnasiet år 2. Totalt antal bearbetade enkäter inkluderar även de elever som i enkäten angett annan könsidentitet eller ej besvarat frågan om kön, det är därför totalen överstiger summan av flickor och pojkar (tabell 3).

Tabell 3. Antalet bearbetade enkäter år 2023 för respektive årskurs utifrån kön, Jämtland Härjedalen.

	Årskurs 9	År 2 gymnasiet
Flickor	489	460
Pojkar	535	505
Totalt	1055	999

¹ I länet var det en skola i årskurs 9 och två mindre skolenheter i gymnasiet år 2 som inte deltog.

² Antal elever i deltagande klasser består av inkomna enkäter samt lärarnas rapportering av frånvarande elever. En del lärare rapporterar inte frånvarande elever, därför har dessa räknats upp för att motsvara antal deltagande klasser.

³ I svarsfrekvensen ingår inte de enkäter som filtrerats bort av CAN.

Analys, tolkning och begränsningar

Den här rapporten redovisar resultatet på länsnivå för undersökningen 2023. Jämförelser över tid med tidigare genomförda undersökningar i länet finns också med. Resultaten redovisas utifrån årskurs men också kön. När totalen för respektive årskurs anges är det beräknat på samtliga bearbetade enkäter. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet framgår i tabell 3. Då procentberäkningarna endast avser en begränsad del av eleverna redovisas detta.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, ej svarat, också ingår i totalen. Majoriteten av resultaten redovisas avrundade till hela procent, därför kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

För att bedöma om skillnader mellan grupper (exempelvis mellan flickor och pojkar i årskurs 9), eller utveckling över tid för en grupp (exempelvis flickor årskurs 9 år 2023 och flickor årskurs 9 år 2012) är signifikanta det vill säga statistiskt säkerställda, har konfidensintervall på 95 % använts. Dessa skillnader markeras med * eller att siffrorna är markerade med fet stil i diagrammen och kommenteras i texten som signifikant eller statistiskt säkerställd skillnad.

Resultat

Alkohol

I det här avsnittet redovisas resultat kring alkoholkonsumenter, intensivkonsumtion, årlig alkoholkonsumtion, anskaffning av alkohol, konsekvenser av alkoholbruk och bjuden på alkohol av förälder/vårdnadshavare.

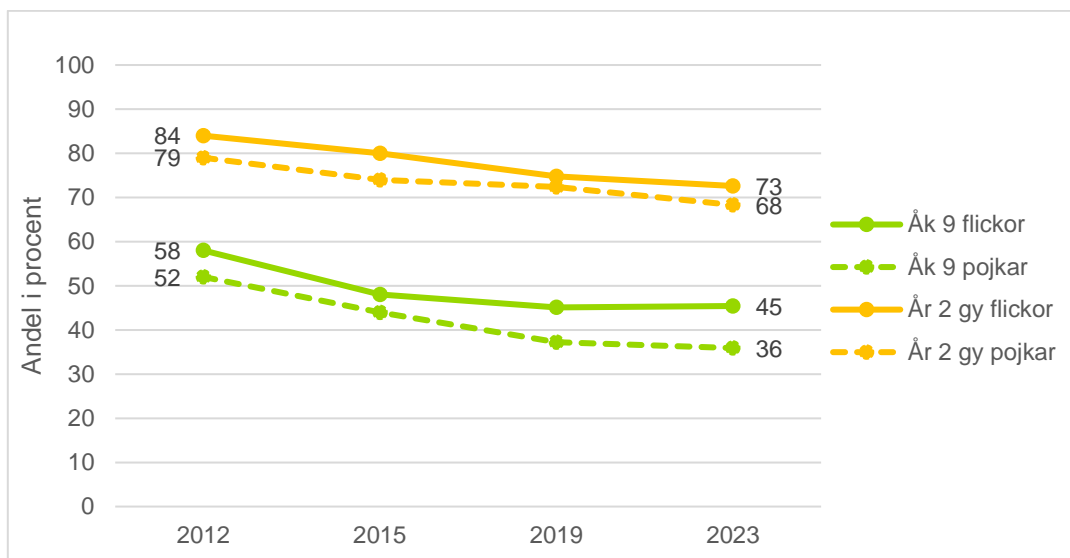
Alkoholkonsumtion

Fortsatt minskning av andel skolelever som dricker alkohol

I årskurs 9 är det totalt 40 procent av eleverna som druckit alkohol senaste 12 månaderna⁴, det är vanligare att flickor än pojkar har gjort det. Andelen elever år 2 på gymnasiet som druckit alkohol senaste 12 månaderna är på totalen 70 procent men i den årskursen är det ingen signifikant skillnad mellan flickor och pojkar. Andelen elever i länet som druckit alkohol senaste 12 månaderna är på samma nivå som andelen elever i riket.

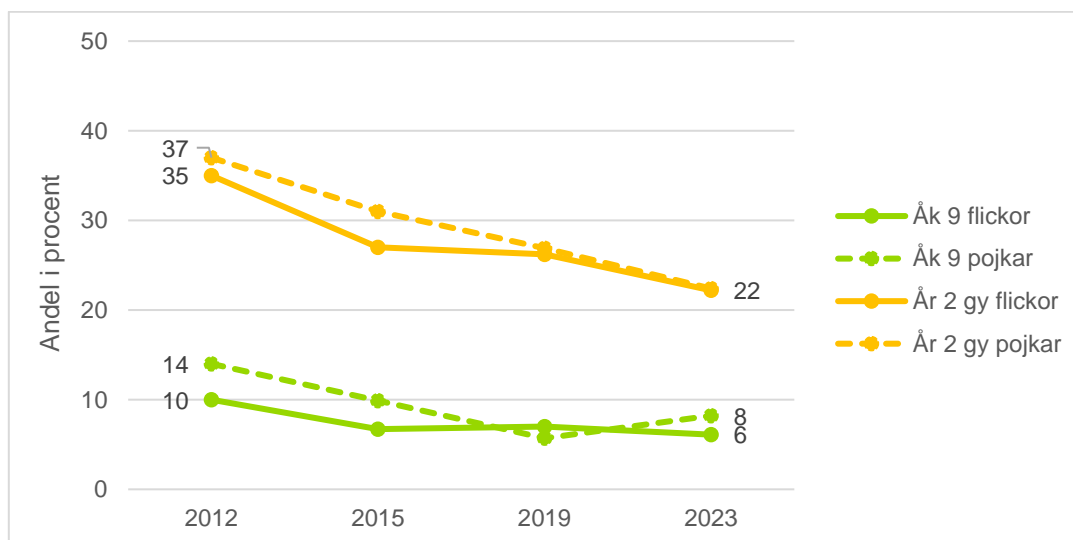
Andelen elever som druckit alkohol senaste 12 månaderna har minskat succesivt sedan 2008 (figur 2). I årskurs 9 har andelen pojkar minskat med 16 procentenheter respektive 13 procentenheter för flickorna. Minskningen för flickor respektive pojkar i år 2 på gymnasiet har minskat med cirka 10 procentenheter under samma 15 års period.

⁴ De elever som uppger att de *har druckit alkohol de senaste 12 månaderna* definieras som alkoholkonsumenter i den nationella rapporten från undersökningen framtagen av CAN.

Figur 2. Andel elever som druckit alkohol senaste 12 månaderna, fördelat på årskurs och kön, 2012–2023.

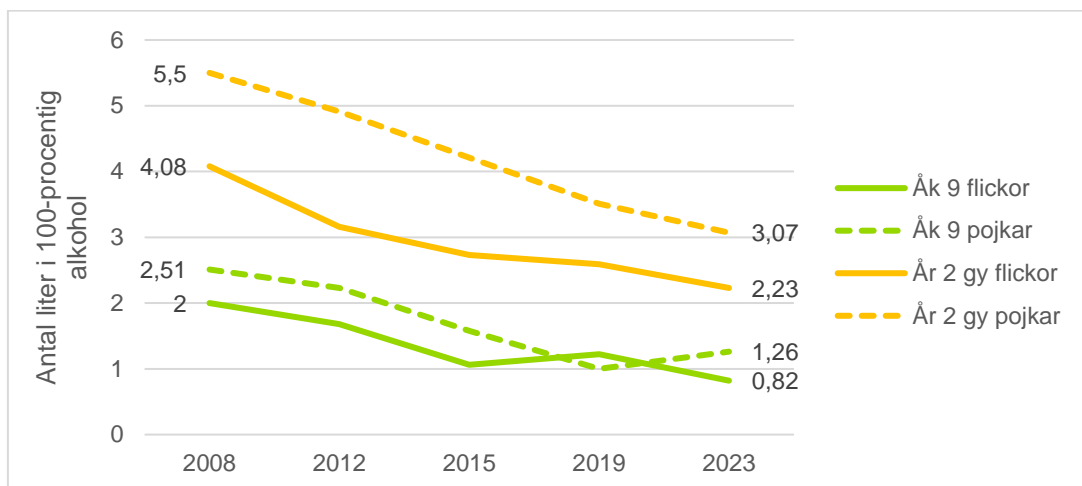
För att ta reda på hur vanligt det är med drickande som leder till berusning, det vill säga att man dricker stora mängder alkohol vid ett och samma tillfälle (minst en flaska vin eller motsvarande) används måttet intensivkonsumtion. Andelen elever som intensivt konsumerat alkohol minst en gång i månaden i årskurs 9 är 7 procent och 22 procent för gymnasiet år 2. Andelen flickor och pojkar som är intensivkonsumenter skiljer sig inte åt i någon av årskurserna och är på samma nivå som i riket. Andelen elever som intensivt konsumerat alkohol har minskat signifikant mellan 2012 och 2023 för alla förutom flickor i årskurs 9 som har varit på samma nivå under tidsperioden (figur 3).

Figur 3. Andel elever som intensivt konsumerat alkohol minst en gång i månaden, fördelat på årskurs och kön, 2012–2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

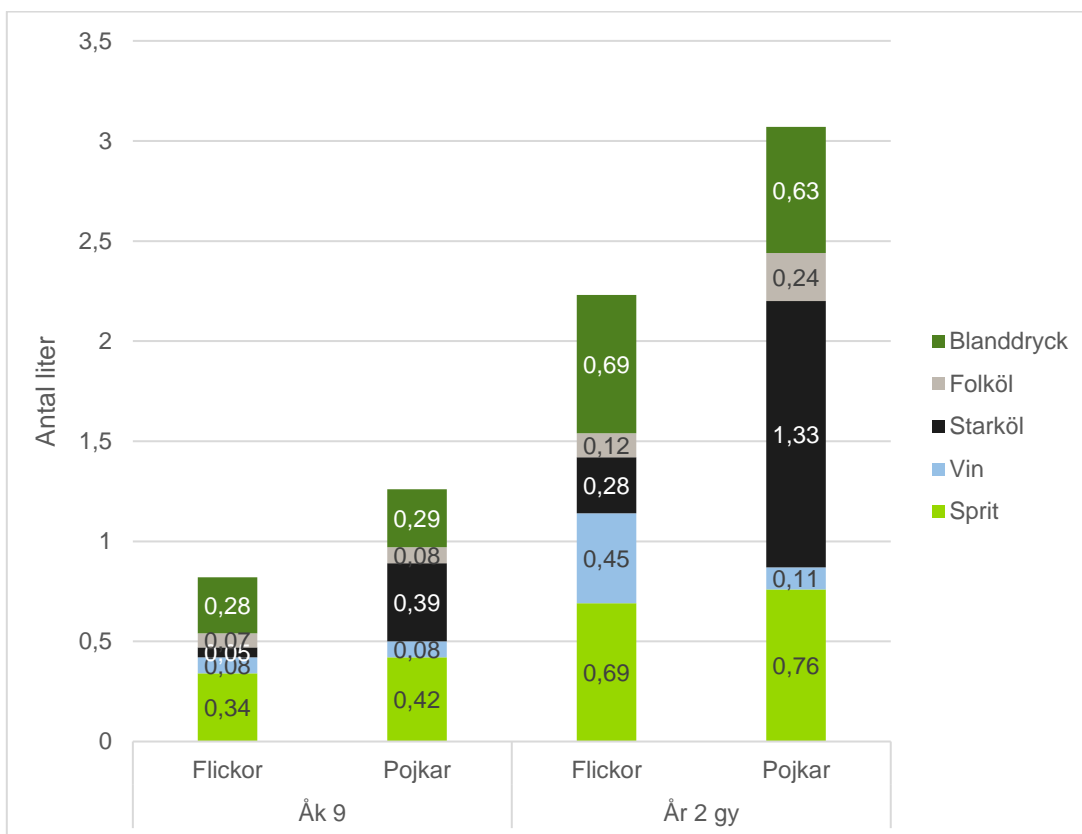
Den genomsnittliga årskonsumtionen av alkohol har sedan 2008 minskat i alla grupper, den som minskat mest är pojkar gymnasiet år 2 och flickor årskurs 9 år (figur 4). Pojkar i årskurs 9 hade en successiv minskning från 2008 till 2019 men till 2023 har mängden ökat något igen. I båda årskurserna är det vanligare att pojkar har en högre årskonsumtion i antal liter 100-procentig alkohol. Den årliga alkoholkonsumtionen i 100-procentig alkohol i liter, är något högre i länet i jämförelse med riket och det är främst pojkarna i länet som har en högre årlig

alkoholkonsumtion. 0,86 liter för pojkar årskurs 9 i riket i jämförelse med 1,26 liter i länet, och för pojkar i år 2 på gymnasiet i riket är mängden 2,67 liter jämfört med 3,07 liter för samma grupp i länet.

Figur 4. Årlig alkoholkonsumtion i 100-procentig alkohol i liter, fördelat på årskurs och kön, 2008–2023.

I årskurs 9 är sprit den vanligaste dryckestypen. Pojkar dricker en större mängd alkohol och framför allt starköl i högre utsträckning än flickorna, i övrigt är fördelningen mellan de olika dryckestyperna relativt jämn mellan könen. För pojkar år 2 på gymnasiet dricks det mest av starköl, följt av sprit och blanddryck. Blanddryck och sprit är de två dryckestyperna som flickor i år 2 på gymnasiet dricker mest av (figur 5).

Figur 5. Antal liter per dryckestyp, fördelat utifrån årskurs och kön, 2023.

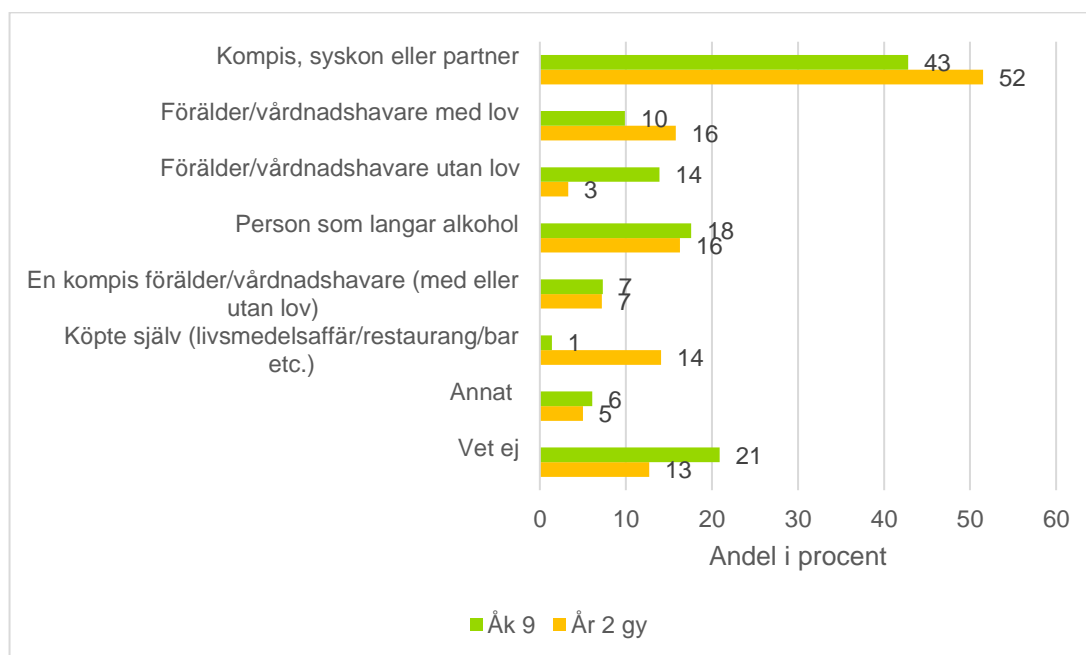
Minskande andel elever som dricker hembränt

Det finns även en fråga i formuläret som handlar om eleven *druckit hembränt de senaste 12 månaderna*. Andelen flickor respektive pojkar som dricker hembränt skiljer sig inte åt i någon av årskurserna. Över tid har det varit en positiv utveckling i båda årskurserna. I årskurs 9 är det en minskning från 16 procent 2008 till 9 procent 2023 medan andelen i gymnasiet år 2 låg stabilt på dryga 20 procent mellan 2012–2019 men minskat signifikant till 15 procent 2023. Bland länets elever i årskurs 9 är det vanligare än eleverna i årskurs 9 i riket att ha druckit hembränt senaste 12 månaderna, andelen i riket är 6 procent. Den signifikanta skillnaden återfinns främst bland pojkar, där andelen i riket är 5 procent mot 9 procent bland länets pojkar i årskurs 9.

Anskaffning av alkohol

Vanligaste att eleverna får tag på alkohol via kompisar, syskon eller partner

Den vanligaste personen att få tag på alkohol ifrån bland länets elever är från *kompis, syskon eller partner*, det är cirka hälften av de elever som druckit alkohol under det senaste året som fick tag på alkohol via dem. Näst vanligast att få alkohol ifrån är *person som langar* eller att man *inte vet från vem* alkoholen kommer ifrån (figur 6).

Figur 6. Från vem alkoholen kommer ifrån senaste gången de drack alkohol, angett i andelar i procent utifrån de elever som uppgett att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna, fördelat på årskurs, (årskurs 9 n=425 och år 2 gymnasiet n=695), 2023. Observera att x-axeln endast går upp till 60 procent.

På frågan varifrån alkoholen kommer ifrån svarade majoriteten av de som druckit alkohol att den kommer från Systembolaget (65 procent i årskurs 9 och år 2 gymnasiet 79 procent). I årskurs 9 är det drygt 1 av 4 som angett att de inte vet varifrån alkoholen kommer. Motsvarande siffra för gymnasiet år 2 är 1 av 10, i årskursen är det 16 procent som angett att alkoholen kommer från restaurang, bar eller liknande.

Konsekvenser av alkoholbruk

Att hamna i individuella problem är vanligaste typen av konsekvens av alkoholbruk

Ungefär var fjärde elev som druckit alkohol någon gång under det senaste året har upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion. I årskurs 9 är de vanligast att ha förstört saker/kläder, blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation eller att ha råkat i gräl, cirka 1 av 4 elever har angett dessa problem. I årskursen är det en konsekvens med en signifikant skillnad mellan könen, en större andel pojkar än flickor har råkat i slagsmål. För elever på gymnasiet år 2 är det vanligaste problemet man upplevt vid alkoholkonsumtion att ha förstört saker/kläder, närmare 3 av 10 elever har angett det. Sedan är det att ha blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation och att ha råkat i gräl, som 2 av 10 elever angett. Även för eleverna i gymnasiet år 2 är det

en större andel pojkar än flickor som råkat i slagsmål, det är även en signifikant skillnad mellan könen i årskursen gällande att fått problem med föräldrarna vid alkoholkonsumtion, dock är det en större andel flickor än pojkar som angett det (tabell 4).

GRÖN = Individuella problem ORANGE = Relationsproblem BLÅ = Brottsrelaterade problem GRÅ = Sexuella problem

	Årskurs 9			År 2 gymnasiet		
	Flickor andel % (n=222)	Pojkar andel % (n=192)	Totalt andel % (n=425)	Flickor andel % (n=334)	Pojkar andel % (n=345)	Totalt andel % (n=695)
<i>Förstört saker/kläder</i>	19	25	21	31	26	29
<i>Blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation</i>	22	17	19	23	17	20
<i>Råkat i gräl</i>	19	19	19	22	21	21
<i>Råkat ut för olycka/skadats</i>	17	17	17	14	13	14
<i>Åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad</i>	17	17	16	16	13	14
<i>Kört moped, bil annat motorfordon</i>	11	17	14	8	13	10
<i>Tappat pengar/värdesaker</i>	12	15	13	19	16	17
<i>Problem med förhållande till föräldrar</i>	17	9	13	11*	4*	7
<i>Badat på djupt vatten</i>	10	12	11	7	9	8
<i>Problem med förhållande till vänner</i>	14	8	11	14	9	11
<i>Haft sex du ångrat dagen efter</i>	10	9	10	18	13	15
<i>Medvetet skadat mig själv</i>	10	6	8	5	6	6
<i>Råkat i slagsmål</i>	3*	11*	6	2*	9*	6
<i>Råkat i bråk med polisen</i>	11	6	6	4	7	6
<i>Blivit utsatt för våld</i>	4	6	5	6	8	7
<i>Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning</i>	3	5	4	4	4	4
<i>Medvetet skadat någon annan</i>	1	6	4	2	6	4
<i>Blivit bestulen eller rånad</i>	2	3	2	3	3	3

Tabell 4. Andel elever i procent som upplevt problem i samband med alkoholkonsumtion, av de elever som druckit alkohol under de senaste 12 månaderna. Observera att i totala antalet ingår även de elever som angett annan könsidentitet och de som ej svarat på frågan om kön. Signifikant skillnad mellan flickor och pojkar markeras med *.

Bjuden på alkohol av förälder/vårdnadshavare

En minskande andel elever som blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar

Andelen flickor respektive pojkar som blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar de senaste 12 månaderna skiljer sig inte åt i någon av årskurserna. I årskurs 9 har andelen elever som blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare minskat signifikant från 22 procent 2019 till 14 procent 2023. Även för gymnasiet år 2 har utvecklingen varit positiv över tid med en signifikant minskning, från 44 procent 2012 till 31 procent 2023. För elever år 2 på gymnasiet i riket är det en signifikant större andel (40 procent) jämfört med andelen elever i gymnasiet år 2 i länet (31 procent) som har blivit bjuden på alkohol av förälder/vårdnadshavare.

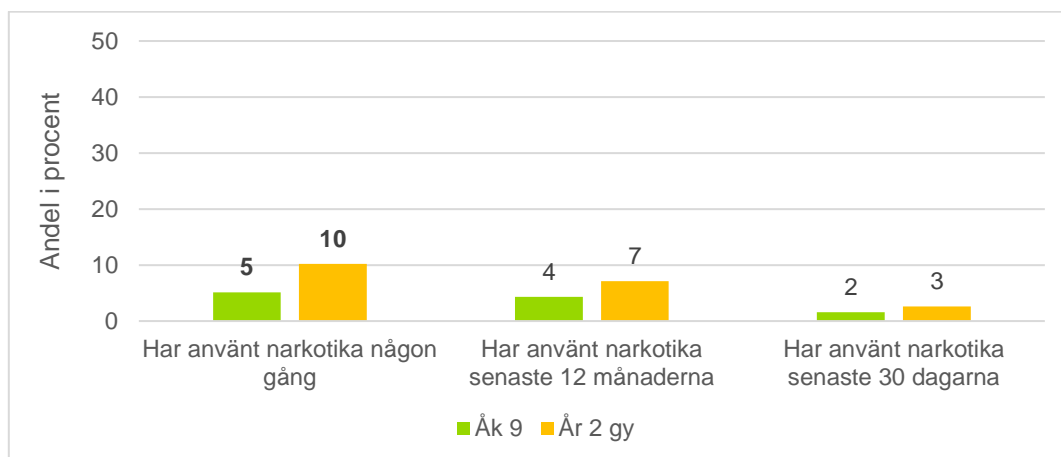
Narkotika, sniffning/boffning, narkotikaklassade läkemedel och lustgas

I det här avsnittet presenteras narkotikaerfarenhet, erbjuden att prova eller köpa narkotika, lust att prova narkotika, anskaffning narkotika, sniffning/boffning, narkotikaklassade läkemedel och lustgas.

Narkotika

Andelen flickor och pojkar som använder narkotika skiljer sig inte åt

Majoriteten av skoleleverna i länet har aldrig använt narkotika. Det är ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan könen i någon av årskurserna 2023 gällande narkotikaerfarenhet. Det är en större andel elever i år 2 på gymnasiet än i årskurs 9 som någon gång använt narkotika medan att ha använt narkotika senaste 12 månaderna samt de senaste 30 dagarna skiljer sig inte signifikant mellan årskurserna (figur 7).

Figur 7. Andel elever i procent med narkotikaerfarenhet och mer frekvent bruk av narkotika, fördelat på årskurs, 2023. Signifikanta skillnader mellan årskurserna är markerade med fet stil. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Narkotikaerfarenheten, att ha provat narkotika någon gång, var högst vid första regionala undersökningen 2008 med 8 procent för både flickor och pojkar i årskurs 9 och är nu på 5 procent för båda könen i samma årskurs, det är dock ingen statistik säkerställd minskning. Andelen elever i gymnasiet år 2 som någon gång använt narkotika minskade signifikant mellan 2019 och 2023, från 15 till 10 procent. Sett över en längre tidsperiod är det främst andelen pojkar i gymnasiet år 2 som minskat signifikant från 19 procent 2012 till 12 procent 2023. Narkotikaerfarenheten bland flickor gymnasiet år 2 skiljer sig inte signifikant under tidsperioden 2008 till 2023 utan varit på samma nivå.

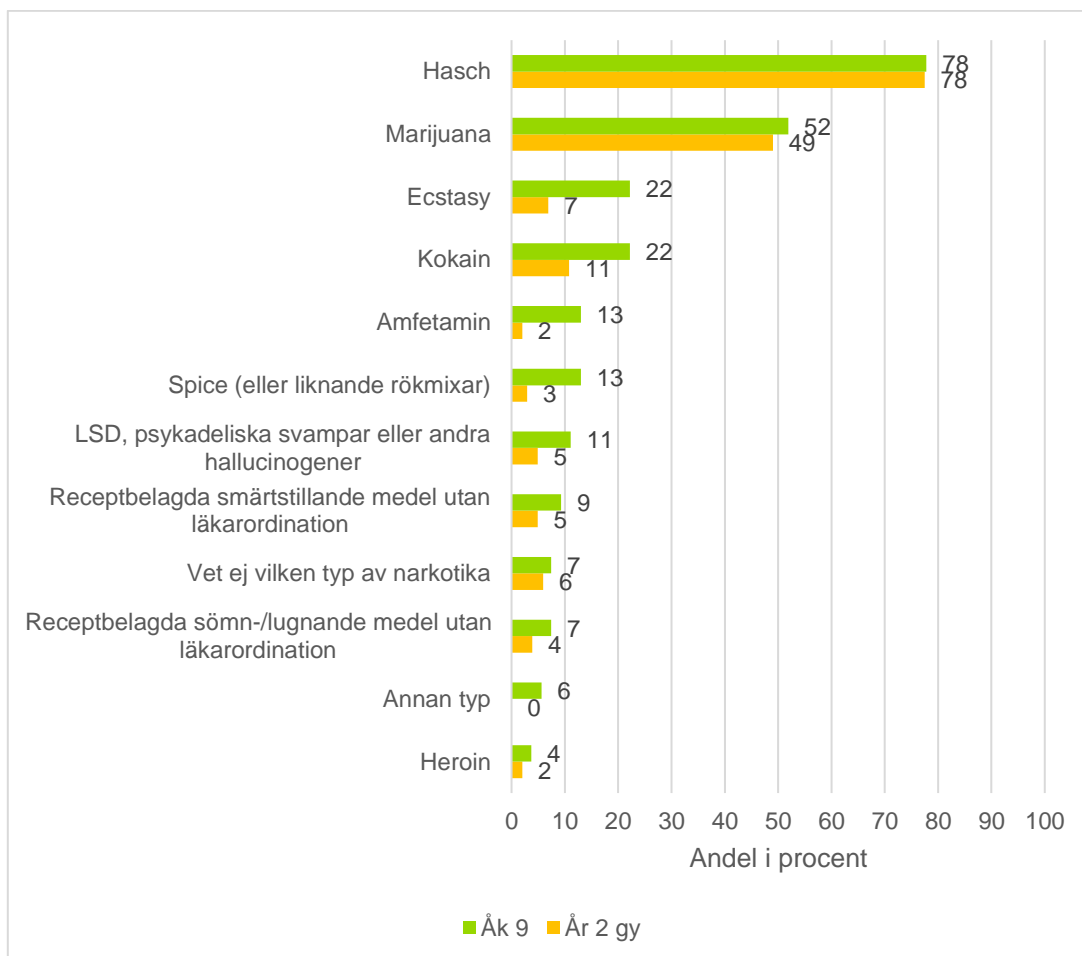
Att ha använt narkotika de senaste 12 månaderna har under tidsperioden 2008–2023 på samma nivå mellan 4–6 procent bland eleverna i årskurs 9. Mellan 2008–2019 var andelen elever i gymnasiet år 2 som använt narkotika senaste 12 månaderna kring cirka 10 procent men mellan 2019 och 2023 var det en signifikant minskning från 11 till 7 procent.

Sedan 2008 har andelen elever i länet som använt narkotika de senaste 30 dagarna varit på konstant låg nivå, i årskurs 9 har andelen varit 1–2 procent och motsvarande andel för gymnasiet år 2 har varit 2–3 procent.

Det är mindre vanligt bland elever i gymnasiets år 2 i länet att ha använt narkotika någon gång i jämförelse med riket, på totalen är andelen i länet 10 procent och i riket 15 procent, det är främst bland flickor i årskursen som det är en mindre andel i länet än i riket.

Cannabis vanligaste preparat att använda bland de elever som någon gång provat narkotika

Av de elever som någon gång provat narkotika, och som i enkäten angett vilka narkotikapreparat de använt är den mest förekommande någon form av cannabispreparat, det vill säga hasch eller marijuana (figur 8). Då resultaten i figuren nedan endast baseras på de som angett att de någon gång använt narkotika (n=156) och inte hela elevgruppen (N=2 054) ska resultaten tolkas med försiktighet.

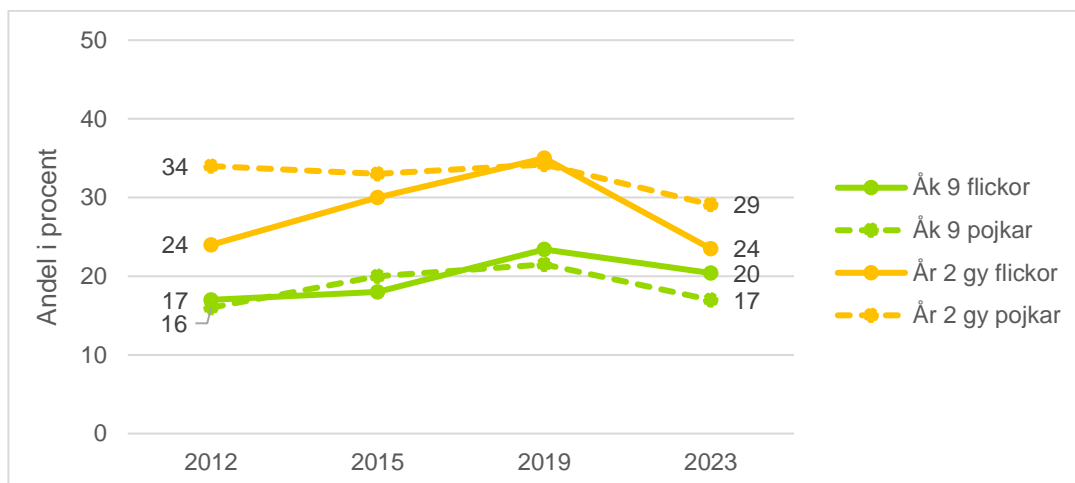
Figur 8. Vilka narkotikapreparat som använts anggett i procent, beräknat utifrån de elever som någon gång provat narkotika för respektive årskurs (årskurs 9 n=54 och gymnasiet år 2 n=102), 2023.

Erbjuden att prova eller köpa narkotika

En minskad andel elever i gymnasiet år 2 som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika 2023 jämfört med 2019

I årskurs 9 är det 19 procent av eleverna som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika de senaste 12 månaderna, motsvarande andel för gymnasiet år 2 är 26 procent. Över tid har andelen elever i årskurs 9 som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika varit på samma nivå. För gymnasiet år 2 är det en minskning av andelen flickor som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika, från 35 procent 2019 till 24 procent 2023. I och med den minskningen är andelen tillbaka på samma nivå som 2012 för flickor år 2 på gymnasiet. För pojkar gymnasiet år 2 har andelen varit på samma nivå mellan 2012 och 2019 med en antydning om minskning till 2023 men det är inte statistiskt säkerställt (figur 9). Det var endast vid undersökningen 2012 som det var en signifikant större andel pojkar än flickor i gymnasiet år 2 som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika, i övrigt har det inte varit någon signifikant skillnad något år mellan flickor och pojkar i någon av årskurserna.

Andelen elever i länet som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika ligger några procentenheter lägre i jämförelse med riket men det är inga statistiskt säkerställda skillnader.

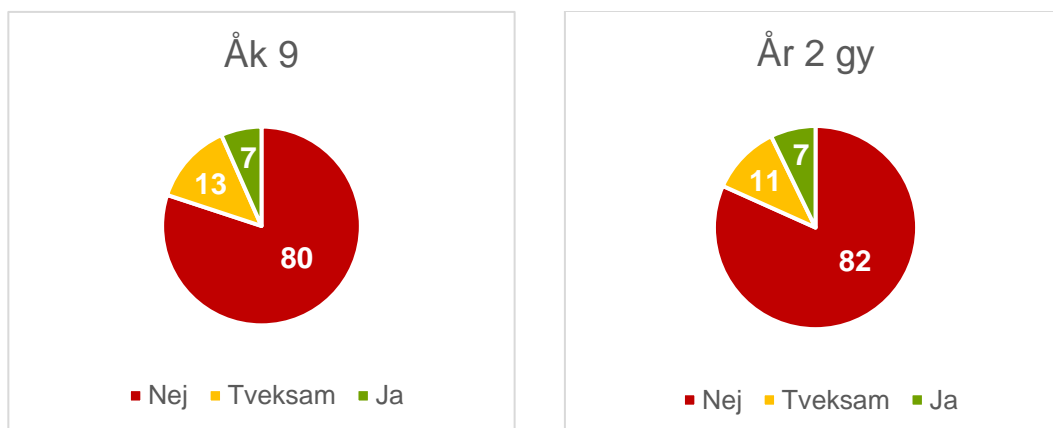
Figur 9. Andel elever som blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika, fördelat utifrån årskurs och kön, 2012–2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Lust att prova narkotika

Skoleleverna får i formuläret svara på en fråga om de har lust att prova på narkotika och svarsalternativen är ja, tveksam och nej. Frågan redovisas utifrån de elever som svarat nej på frågan om man använt narkotika någon gång.

4 av 5 elever i länet har inte lust att prova narkotika

Fördelningen över andelen elever som har lust till att prova, är tveksam respektive inte vill prova är på samma nivå i båda årskurserna (figur 10). Det är inte heller någon skillnad mellan flickor och pojkar i någon av årskurserna över hur stor andel som har lust, är tveksam till respektive inte har lust att prova narkotika. Sedan 2012 har andelen som har haft lust att prova i årskurs 9 varit oförändrad. Andelen pojkar i gymnasiet år 2 som har haft lust att prova hade en signifikant ökning från 5 procent 2012 till 10 procent 2019 för att minska i andel till 6 procent 2023, dock är den minskningen inte statistiskt säkerställd.

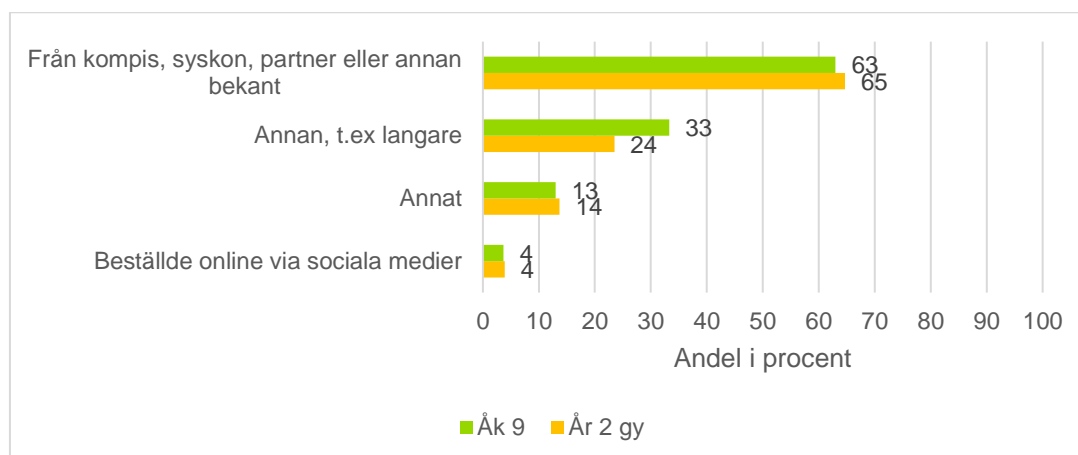
Figur 10. Utav de elever som aldrig använt narkotika (åk 9 n=992 och år 2 gy n=894), fördelning över andel elever som svarat nej, tveksam respektive ja på frågan: Har du lust att prova på narkotika? 2023.

Av de elever som inte använt narkotika någon gång, är andelen elever i länet som har lust att prova narkotika, tveksam till respektive inte har lust att prova narkotika på samma nivå som i riket.

Anskaffning narkotika

Det är vanligast att få tag på narkotika genom någon man känner

Av de elever som någon gång provat narkotika är det vanligaste sättet att få tag på narkotika från kompis, syskon, partner eller annan bekant och sedan annan till exempel langare (figur 11). Att beställa narkotika online eller via sociala medier är det minst vanligaste anskaffningssättet bland de skolelever som någon gång använt narkotika.

Figur 11. Anskaffning av narkotika utifrån de elever som någon gång använt narkotika, fördelat utifrån årskurs (årskurs 9 n=54 och år 2 gy n=102), 2023.

Sniffning/boffning

Vanligare att de yngre än de äldre eleverna någon gång sniffat/boffat

Andelen elever som någon gång sniffat/boffat är dubbelt så stor i årskurs 9 med 6 procent jämfört med gymnasiet år 2 där andelen är 3 procent. 2012 när andelen elever som någon gång sniffat/boffat var som störst i länet, var det 10 procent i årskurs 9 och 11 procent för gymnasiet år 2. Det är sedan dess en signifikant minskning i båda årskurserna men störst är minskningen för gymnasiet år 2. Jämfört med 2019 är det en signifikant minskning från 6 till 2 procent för flickor gymnasiet år 2. I båda årskurserna är det lika vanligt bland flickor som pojkar att ha sniffat/boffat någon gång. Andelen elever i länet som sniffat/boffat någon gång är på samma nivå som i riket.

Narkotikaklassade läkemedel

En ökning av elever i årskurs 9, främst flickor, som någon gång använt receptbelagda läkemedel utan recept

Andelen elever som någon gång använt receptbelagda sömn- eller lugnande läkemedel utan recept skiljer sig inte åt mellan flickor och pojkar i någon av årskurserna. Jämfört med 2012 är det en ökning av andelen elever i årskurs 9, från 2 till 5 procent 2023. Det är främst andelen flickor i årskursen som ökat signifikant, från 2 till 6 procent under samma tidsperiod. I år 2 på gymnasiet är andelen flickor och pojkar som någon gång använt receptbelagda sömn- eller lugnande läkemedel utan recept på samma nivå (flickor 4 procent och pojkar 3 procent) och har varit på samma nivå sedan 2012. Det är en mindre vanligt bland skolelever som går gymnasiet år 2 i länet jämfört med riket, att någon gång använt receptbelagda sömn- eller lugnande läkemedel utan recept, på totalen är andelen i länet 4 procent och för riket är det 6 procent.

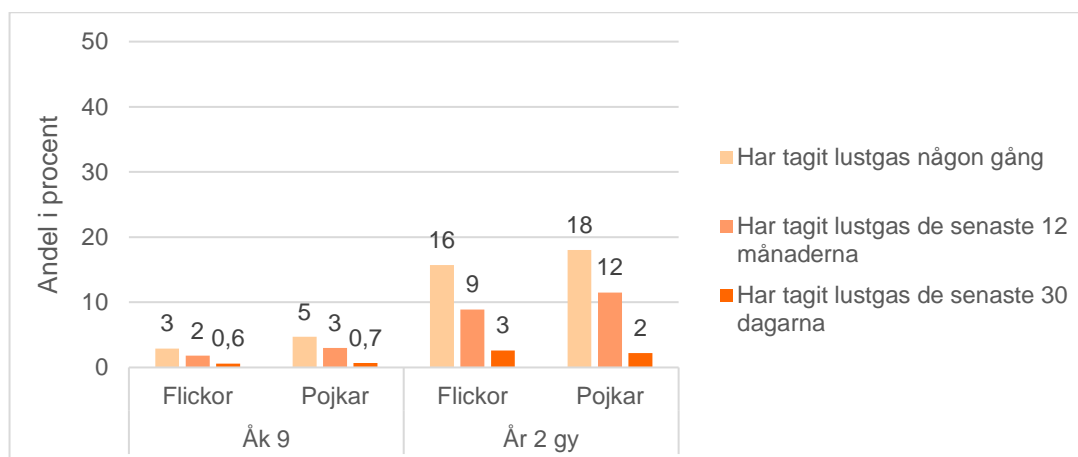
Lustgas

Mindre vanligt bland elever i årskurs 9 i länet jämfört med elever i årskurs 9 i riket att ha tagit lustgas

Frågor om användande av lustgas⁵ infördes i den nationella undersökningen 2022 och kan nu för första gången redovisas på regional nivå utifrån länets totalundersökning. Generellt sett är det en låg andel (under 5 procent) av

⁵ Att använda lustgas i berusningssyfte kan leda till allvarliga problem och skador exempelvis köldskador, nervskador, psykiatriska problem som ångest, psykos eller personlighetsförändring, blodproppar i hjärna och lungor, känselbortfall i armar och ben. För i motsats till när lustgas används inom vården, finns ingen övervakning

elever i årskurs 9 som någon gång tagit lustgas, tagit senaste 12 månaderna respektive tagit lustgas de senaste 30 dagarna. För gymnasiet år 2 är det större spridning, att andelen på totalen som någon gång tagit lustgas är 17 procent medan motsvarande andel är 2 procent gällande andelen som tagit lustgas senaste 30 dagarna (figur 12).

Figur 12. Andel elever som tagit lustgas någon gång, senaste 12 månaderna respektive senaste 30 dagarna, fördelat på årskurs och kön, 2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Det förekommer inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar att ta lustgas i någon av årskurserna. Det är mindre vanligt förekommande bland elever i årskurs 9 i länet än i riket att ha tagit lustgas de senaste 12 månaderna, andelen i riket är 4 procent för totalen och 2 procent i länet och det är flickor i länet som ligger signifikant lägre än flickor i riket för årskurs 9. Andelen elever i gymnasiet år 2 som använt lustgas skiljer sig inte mellan länet och riket.

Dopning

Fortsatt låga nivåer av andel skolelever som någon gång använt anabola steroider

I länet var det 2023 en större andel pojkar (2 procent) än flickor (0,2 procent) i årskurs 9 som någon gång använt androgena anabola steroider (AAS) utan läkarordination. Andelen skolelever som någon gång använt AAS utan läkarordination i årskurs 9 var 0,9 procent och har varit på den nivån sedan 2012. I gymnasiet år 2 var andelen elever 0,4 procent för både flickor och pojkar 2023 och har sedan 2012 varit under 1 procent. Andelen elever i länet som någon gång använt AAS utan läkarordination är på samma nivå som riket.

Tobak och nikotin

I det här avsnittet presenteras resultaten för användande gällande cigaretter och tobakssnus, anskaffning av tobak, sluta med tobak och användande av e-cigaretter och tobaksfritt nikotinsnus.

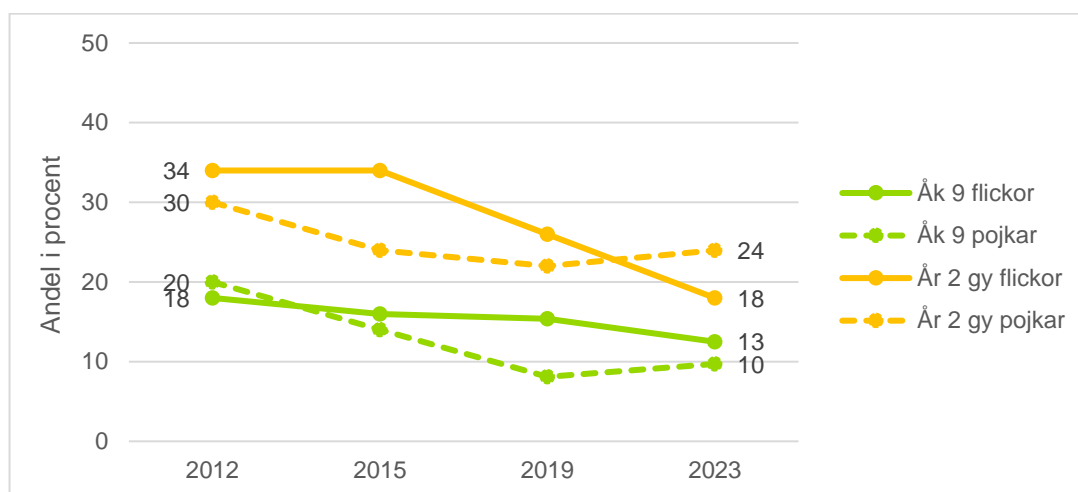
Cigaretter och tobakssnus

Minskad andel rökare bland länets skolelever

I båda årskurserna i länet är det lika vanligt bland flickor som pojkar att vara rökare (att eleven har rökt de senaste 12 månaderna och röker fortfarande), då andelarna inte skiljer sig signifikant mellan könen. För flickor i årskurs 9 har andelen som är rökare varit densamma under tidsperioden 2012–2023, då minskningen inte är statistiskt säkerställd. Andelen pojkar i årskurs 9 som är rökare har halverats från 20 procent 2012 till 10 procent 2023 vilket är en signifikant skillnad. Även för flickor i årskurs 2 på gymnasiet har det varit en positiv utveckling över tid då

eller vårdpersonal som kan kontrollera användningen och doser när det används vid berusningssyfte. (Giftinformationscentralen, 2024).

andelen minskat signifikant från 34 till 18 procent. Andelen pojkar i gymnasiet år 2 minskade mellan 2012 och 2019, från 30 till 22 procent men den positiva trenden är brutet till 2023 (figur 13).

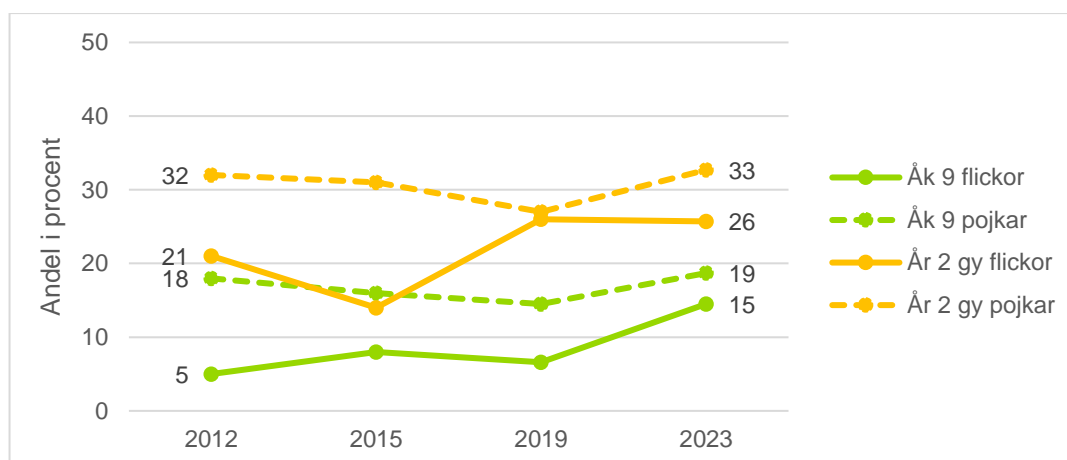

Figur 13. Andel elever som är rökare, fördelat utifrån årskurs och kön, 2012–2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Det är inga signifikanta skillnader mellan länet och riket gällande andel elever som är rökare. Vid jämförelser mellan länet och riket när det kommer till användning av cigaretter är det en större andel pojkar i årskurs 9 i länet jämfört med motsvarande grupp i riket som någon gång använt cigaretter, andelen i länet är 28 procent medan andelen i riket är 21 procent. I övrigt inga signifikanta skillnader mellan länet och riket gällande att någon gång använt cigaretter.

En ökning av andelen flickor som snusar gör att det nu är lika vanligt bland flickor som pojkar att vara tobakssnusare

Vid de tidigare undersökningarna 2012 och 2015 var det en större andel pojkar än flickor som var snusare (snusat de senaste 12 månaderna och som snusar fortfarande) i de båda årskurserna. Den signifikanta skillnaden finns inte kvar 2023 och det beror främst på att andelen flickor som är snusare har ökat, främst gällande årskurs 9, som ökat signifikant från 7 procent 2019 till 15 procent 2023. Det är 26 procent av flickorna i år 2 på gymnasiet som är snusare, vilket är en signifikant ökning från 2015 då andelen var 14 procent men andelen skiljer sig inte signifikant i jämförelse med 2012. Andelen pojkar i respektive årskurs som är snusare har varit stabilt under tidsperioden med cirka en femtedel av pojkarna i årskurs 9 och en tredjedel av pojkarna i gymnasiet år 2 (figur 14).

Figur 14. Andel elever som är snusare, fördelat utifrån årskurs och kön, 2012–2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

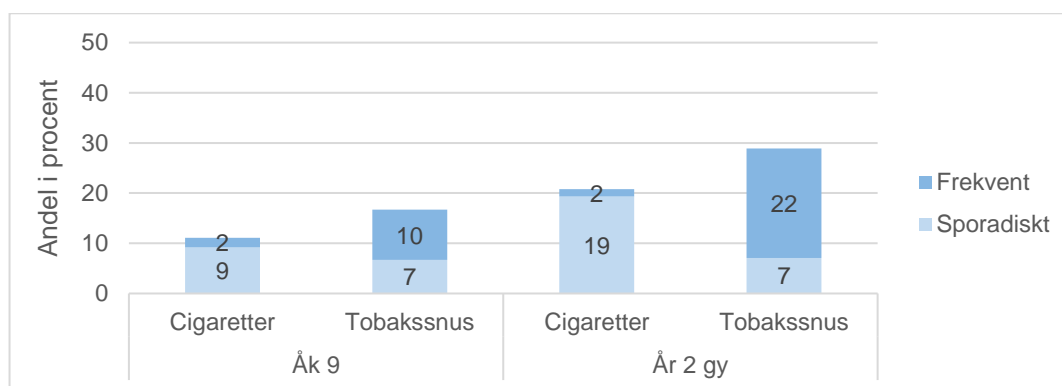
Det är vanligare bland pojkar i årskurs 9 i länet (37 procent) jämfört med pojkar årskurs 9 i riket (31 procent) att någon gång ha snusat tobakssnus. I övrigt inga signifikanta skillnader gällande snus mellan eleverna i länet och eleverna i riket.

Vanligare att snusa frekvent än att röka frekvent

Det är främst andelen elever som röker frekvent (varje eller nästan varje dag) som har minskat över tid. I årskurs 9 har andelen minskat från 7 procent 2012 till 2 procent 2023, motsvarande siffror för gymnasiet år 2 är från 10 till 2 procent under samma tidsperiod. Andelen elever som röker sporadiskt (ibland eller bara när jag festar), har i båda årskurserna varit ungefär 1 av 10 i årskurs 9 och 2 av 10 i gymnasiet år 2 mellan 2012–2023.

Gällande om hur ofta flickorna i årskurs 9 snusar, har både gruppen som snusar frekvent och gruppen som snusar sporadiskt ökat. Från att ha legat på en stabil låg nivå 2012 till 2019 med 1–2 procent har båda ökat till 7–8 procent. För pojkar i årskursen har utvecklingen av hur ofta man snusat varit densamma från 2012 till 2023, det är cirka 10 procent som snusar frekvent och lika stor andel som snusar sporadiskt.

I år 2 gymnasiet låg andelen flickor som snusade frekvent stabilt mellan 2012 och 2019 (7 procent) men ökade signifikant till 18 procent 2023. Andelen pojkar som snusar frekvent har över tid varit på samma nivå och 2023 är andelen 26 procent. Andelen flickor år 2 på gymnasiet som snusar sporadiskt ökade från 7 procent 2015 till 19 procent 2019 för att sedan minska till 8 procent 2023. Andelen pojkar i år 2 gymnasiet som snusar sporadiskt har varit stabilt mellan 2012 och 2023 och vid senaste undersökningen 2023 var andelen 7 procent.

Figur 15. Andel elever som använt tobaksprodukter senaste 12 månaderna och fortfarande gör det, fördelning hur frekvent de använder cigaretter respektive tobakssnus, fördelat på årskurs, 2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Det är mer vanligt förekommande bland länets elever i gymnasiet år 2 att snusa frekvent i jämförelse med riket. Det är främst vanligare bland länets flickor i årskursen där andelen är 18 procent medan motsvarande andel flickor i riket är 12 procent. Sett till totalen för respektive årskurs är mönstret detsamma i länet som i riket när det gäller till hur frekvent respektive sporadiskt eleverna röker cigaretter och snusar tobakssnus.

Anskaffning tobak

Det vanligaste sättet att få tag på tobak är från kompisar

Bland de elever i årskurs 9 som använder tobak, oavsett om det är cigaretter eller snus, är det vanligaste sättet att få tag i det från kompisar, sedan från annat och att köpa själv när det gäller snus och från annat eller från försäljare av smuggelcigaretter när det gäller cigaretter. Även för de elever i gymnasiet år 2 som använder tobak är det vanligaste sättet att få tag i det från kompisar och näst vanligaste att köpa själv, oavsett om det är cigaretter eller snus.

Sluta med tobak

I formuläret finns även frågor om man vill sluta röka respektive sluta snusa med svarsalternativen, *ja; ja i framtiden; nej*. Svaren redovisas utifrån de elever som röker respektive snusar.

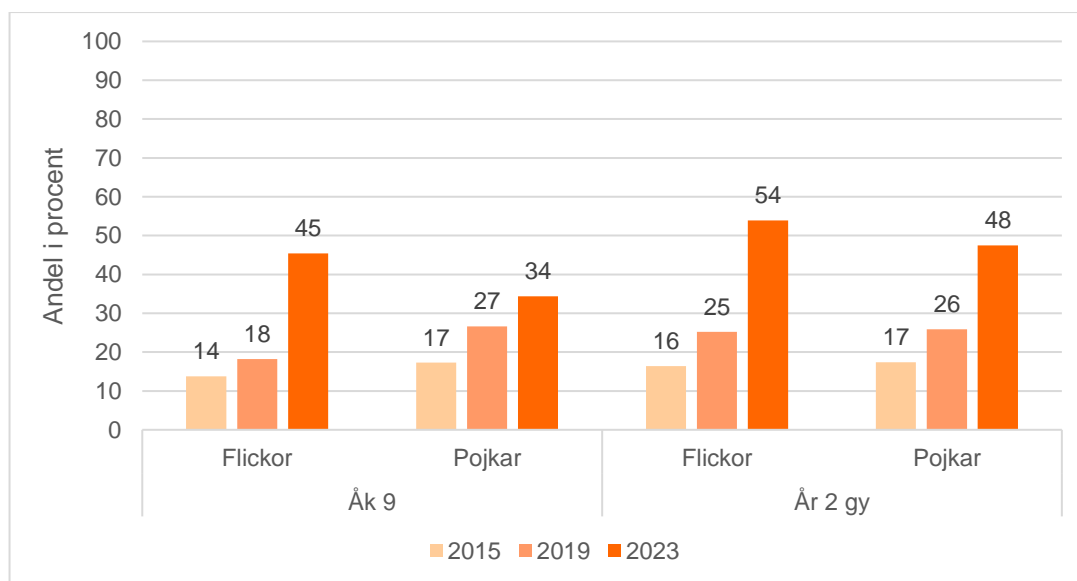
Av de elever som röker respektive snusar är det vanligare att vilja sluta snusa än att sluta röka

Sett till båda årskurserna är det en större andel elever som vill sluta snusa (46 procent av de 495 elever som snusar) jämfört med andelen elever som vill sluta röka (33 procent av de 359 elever som röker). Gällande de snusande eleverna i de båda årskurserna är det en större andel elever som svarat att *ja sluta snusa i framtiden* (34 procent) än andelen som bara svarat *ja* (12 procent). Liknande fördelning är det bland de rökande eleverna i årskurs 9 där 38 procent vill sluta röka i framtiden medan 17 procent svarat ja på frågan om de vill sluta röka. Bland de rökande eleverna i gymnasiet år 2 är det jämnare mellan att *ja, sluta röka i framtiden* (31 procent) och andel som bara svarat *ja* (28 procent). Andelen elever som vill sluta röka respektive snusa ser ut på liknande sätt i länet som i riket.

E-cigarettor och tobaksfritt nikotinsnus

Vanligare att flickor än pojkar röker e-cigarettor då det varit en markant ökning av flickor

I årskurs 9 är det en signifikant större andel flickor än pojkar som använt e-cigarettor senaste 12 månaderna, 45 procent av flickorna och 34 procent av pojkarna. 2015 när frågan fanns med för första gången i den regionala totalundersökningen var det ingen skillnad mellan könen, men 2019 var andelen pojkar som använt e-cigarettor senaste 12 månaderna större än andelen flickor i årskurs 9. För eleverna i gymnasiet år 2 har det inte varit någon skillnad mellan könen gällande andelen som använt e-cigarettor senaste 12 månaderna vid någon av de tre undersökningstillfällena. Andelen som använt e-cigarettor senaste 12 månaderna har ökat för både flickor och pojkar i de båda årskurserna. Störst ökning står flickorna för medan pojkar årskurs 9 har minst ökning (figur 16).

Figur 16. Andel elever som använt e-cigarettor senaste 12 månaderna, fördelat på årskurs och kön, 2015–2023.

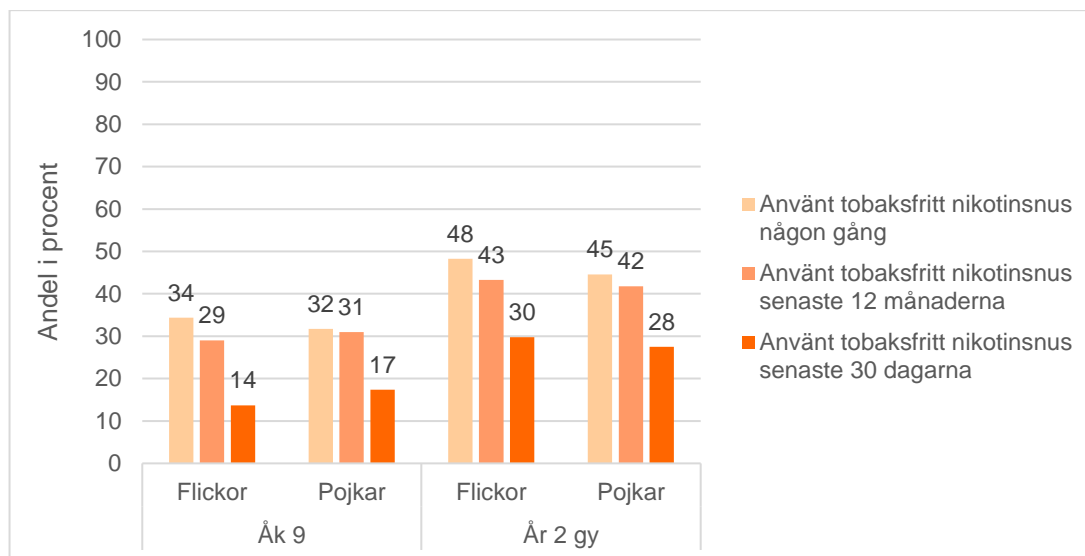
Det är även en ökning gällande andelen elever som använt e-cigarettor senaste 30 dagarna, i årskurs 9 är det en fördubbling från 8 procent 2019 till 16 procent 2023. Andelen elever i gymnasiet år 2 har mer än fördubblats från 9 procent 2019 till 23 procent 2023.

Det är mer vanligt förekommande bland länets elever i årskurs 9 att ha rökt e-cigarettor någon gång i jämförelse med riket, och det är främst andelen pojkar som är större i länet (42 procent) jämfört med pojkar i riket (35 procent). Även sett till att ha rökt e-cigarettor senaste 12 månaderna är vanligare i årskurs 9 i länet (39 procent) jämfört med

riket (35 procent). Det är ingen skillnad mellan länet och riket gällande andel elever som rökt e-cigarett senast 30 dagarna.

Vanligare bland eleverna i länet än i riket att använda vitt snus

Det är första gången i den regionala totalundersökningen som eleverna får svara på frågan om de använt tobaksfritt snus som innehåller nikotin eller vitt snus som det benämns i formuläret. Andelen flickor och pojkar som använder tobaksfritt nikotinsnus skiljer sig inte signifikant åt i någon av årskurserna. I årskurs 9 är det 1 av 3 elever som någon gång använt tobaksfritt nikotinsnus medan det i gymnasiet år 2 nästan är hälften av eleverna. Andelen som använt tobaksfritt snus de senaste 12 månaderna var 30 procent i årskurs 9 och 42 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet. Det är 16 procent av eleverna i årskurs 9 som använt tobaksfritt nikotinsnus de senaste 30 dagarna, motsvarande andel för eleverna i gymnasiet år 2 var 28 procent (figur 17).

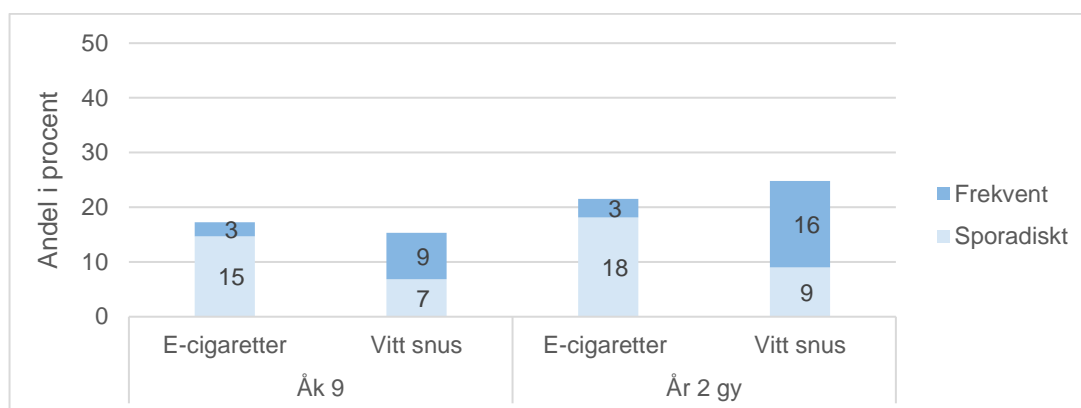

Figur 17. Andel elever i procent som använt tobaksfritt nikotinsnus någon gång, senaste 12 månaderna respektive senaste 30 dagarna, fördelat utifrån årskurs och kön, 2023.

Det är vanligare bland elever i årskurs 9 i länet att någon gång använt tobaksfritt nikotinsnus i jämförelse med elever i riket. Även att ha använt tobaksfritt snus de senaste 12 månaderna är också mer vanligt förekommande bland elever i årskurs 9 i länet än i riket, och då är det främst andelen pojkar i årskursen som är större i länet (31 procent) jämfört med riket (24 procent). Likaså är det en större andel i länet än i riket som använt tobaksfritt nikotinsnus de senaste 30 dagarna men då är det en signifikant skillnad för flickor år 2 på gymnasiet, 30 procent i länet och 22 procent i riket.

E-cigarett används mer sporadiskt medan vitt snus används mer frekvent

Det är samma tendens med nikotinprodukterna som med tobaksprodukterna, det är vanligare att använda e-cigarett mer sporadiskt, medan det är en mindre andel elever som röker e-cigarett frekvent. Gällande vitt snus liksom tobakssnus är det motsatt förhållande, i alla fall för eleverna i år 2 på gymnasiet, att det är en större andel elever som använder vitt snus frekvent (figur 18).

Figur 18. Andel elever som använt nikotinprodukter senaste 12 månaderna och fortfarande gör det, fördelning hur frekvent de använder e-cigaretter respektive vitt snus, fördelat på årskurs, 2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Sett till skolelever i riket är det samma mönster bland hur sporadiskt eller frekvent e-cigaretter respektive vitt snus används i de två årskurserna.

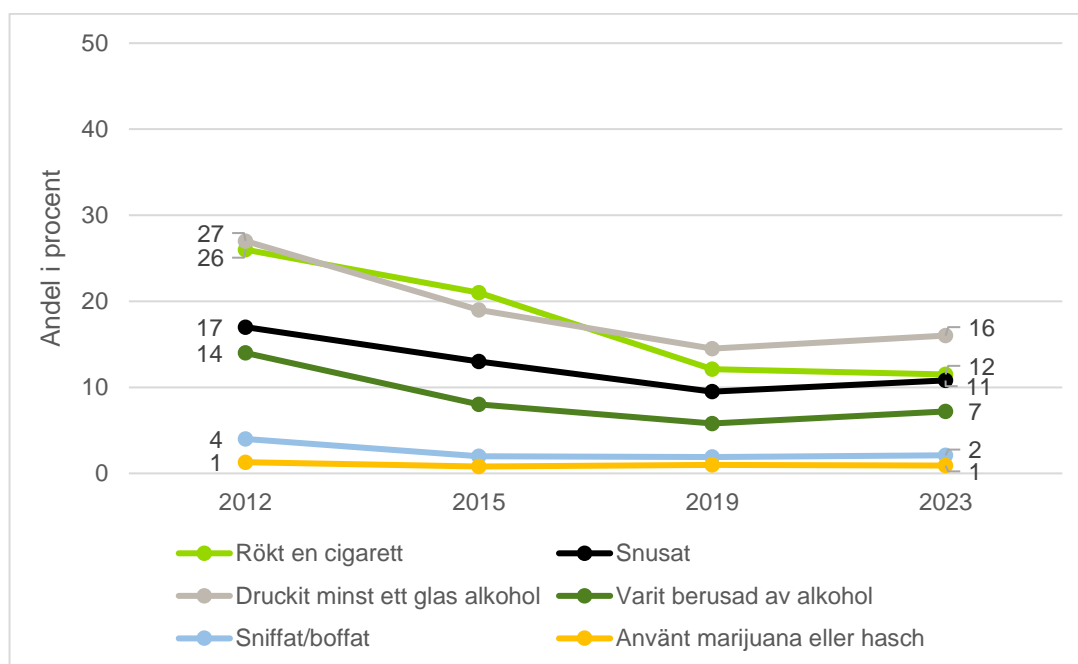
Tidig debutålder av de olika substanserna

I formuläret ställs frågan om vid vilken ålder eleven för första gången använt de olika substanserna (minst ett glas alkohol, berusning av alkohol, rökt en cigarett, snusat, använt cannabis, sniffat/boffat). I detta avsnitt redovisas de som svarat 13 år eller yngre och endast resultatet för eleverna i årskurs 9 kommer att redovisas för att minska risken för minnesfel.

Minskande andel elever som använt tobak eller alkohol före 14 års ålder

Andelen flickor respektive pojkar som rökt en cigarett, snusat, druckit alkohol, varit berusad, sniffat/boffat eller använt cannabis före 14 års ålder skiljer sig inte signifikant åt. Att ha druckit minst ett glas alkohol var den vanligaste att ha en tidig debut med, andelen elever var 16 procent.

Andelen elever med tidig debut av tobak eller alkohol har sedan 2012 haft en positiv utveckling med en succesiv minskning framför allt mellan 2012 och 2019 för att sedan plana ut till 2023. Att använda hasch eller marijuana vid 13 års ålder eller yngre har legat stabilt över samma tidsperiod på 1 procent, även andelen med låg debutålder för att sniffa/boffa har varit på samma nivå under tidsperioden på cirka 3 procent (figur 19).

Figur 19. Andel elever som var 13 år eller yngre när de använde respektive substans för första gången, årskurs 9, 2012-2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

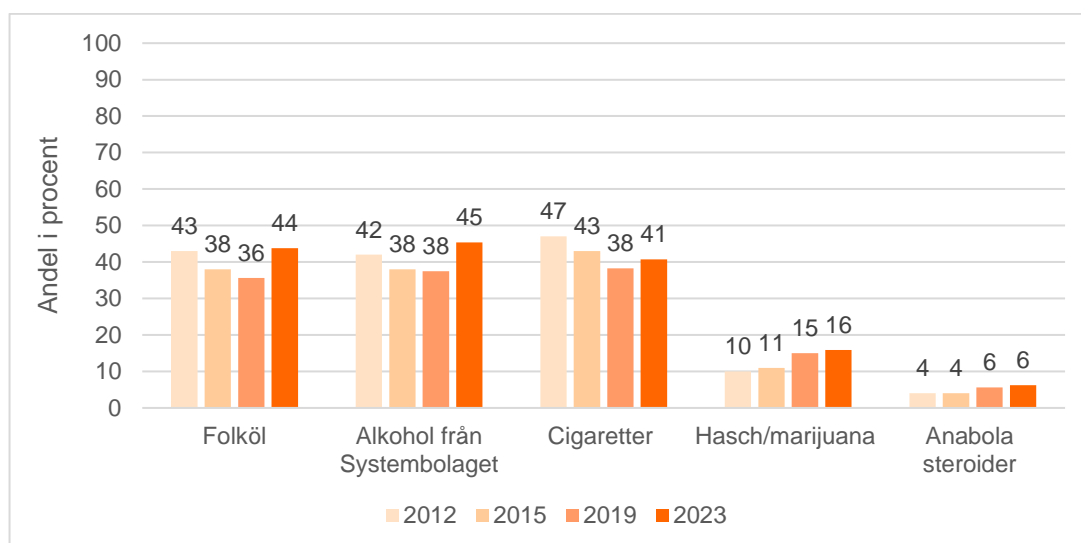
Det är en större andel elever i länet än i riket av pojkar i årskurs 9 som vid 13 års ålder eller tidigare varit berusad av alkohol, i övrigt är det inga signifikanta skillnader mellan länet och riket gällande tidig debutålder av de olika substanserna.

Tillgänglighet av ANDT inom 24 timmar

Om än relativt låga nivåer, är det lika vanligt för de yngre som de äldre eleverna att få tag på narkotika och anabola steroider inom 24 timmar

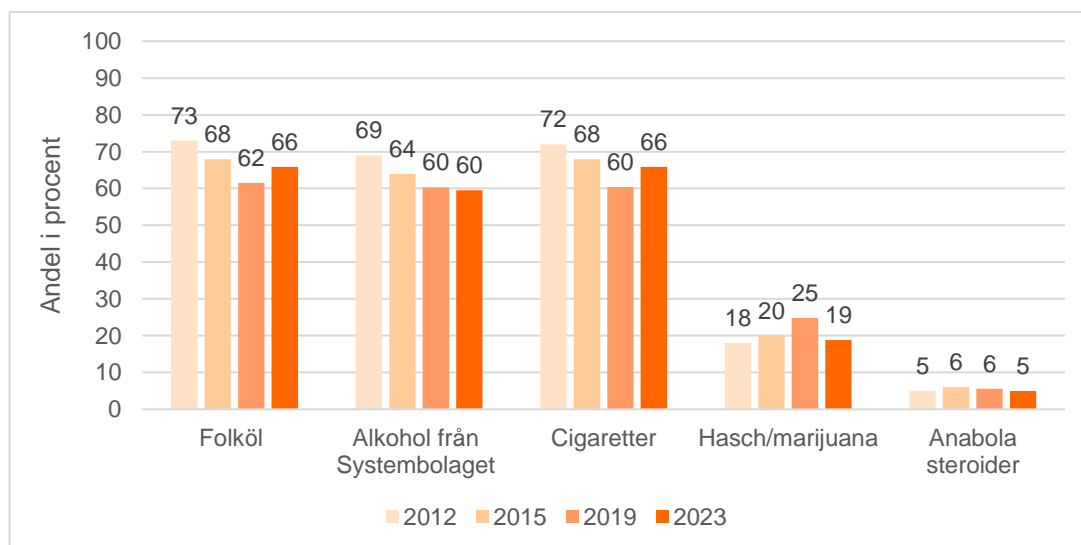
Vid undersökningen 2023 är det ingen skillnad i någon av årskurserna gällande andel flickor respektive pojkar som kan få tag på någon substans inom 24 timmar.

I årskurs 9 är det en negativ utveckling sedan 2019, det är en större andel elever som inom 24 timmar kan få tag på alkohol, det gäller både folköl och alkohol starkare än 3,5 %, nivåerna är dock tillbaka på samma som 2012. I årskursen är det främst pojkar som följer den tendensen när det kommer till tillgänglighet för alkohol medan flickorna har varit mer stabilt under perioden 2012 till 2023. Andelen elever i årskurs 9 som kan få tag på cigaretter inom 24 timmar har minskat signifikant från 47 procent 2012 till 41 procent 2023. En motsatt utveckling är det dock när det kommer till att få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar då det är en signifikant ökning från 10 procent 2012 till 16 procent 2023. Att kunna få tag på anabola steroider har varit på samma nivå sedan 2012 i årskursen, kring 5 procent (figur 20).

Figur 20. Andel elever som kan få tag på olika substanser inom 24 timmar, årskurs 9, 2012-2023.

Andelen elever år 2 på gymnasiet som kan få tag på alkohol, både folköl och alkohol starkare än 3,5 %, inom 24 timmar har minskat över tid (figur 21). Även andelen elever i årskursen som kan få tag på cigaretter inom 24 timmar har minskat signifikant mellan 2012 och 2023, från 72 till 66 procent. Andelen elever i årskursen som kan få tag på hasch/marijuana ökade från 18 procent 2012 till 25 procent 2019 men är nu tillbaka på samma nivå med 19 procent 2023. Att få tag på anabola steroider inom 24 timmar har i årskursen varit på samma nivå sedan 2012 på cirka 5 procent.

Figur 21. Andel elever som kan få tag på olika substanser inom 24 timmar, år 2 gymnasiet, 2012-2023.

Att få tag på cannabispreparat som hasch och marijuana och anabola steroider är de substanser som 2023 inte skiljer sig åt signifikant åt mellan årskurserna, det är lika vanligt hos elever i årskurs 9 som i år 2 på gymnasiet att få tag på det inom 24 timmar. Folköl, alkohol från Systembolaget och cigaretter är de substanser som en större andel av de äldre eleverna kan få tag på inom 24 timmar.

I jämförelse med riket är det vanligare bland skolelever i årskurs 9 i länet att få tag på folköl inom 24 timmar, 44 procent i länet jämfört med 38 procent. Det är även en större andel av eleverna år 2 på gymnasiet i länet (66 procent) än i riket (59 procent) som kan få tag på folköl inom 24 timmar. Att få tag på cigaretter inom 24 timmar är även det vanligare bland eleverna som går år 2 på gymnasiet i länet än i riket och då är det framför allt andelen

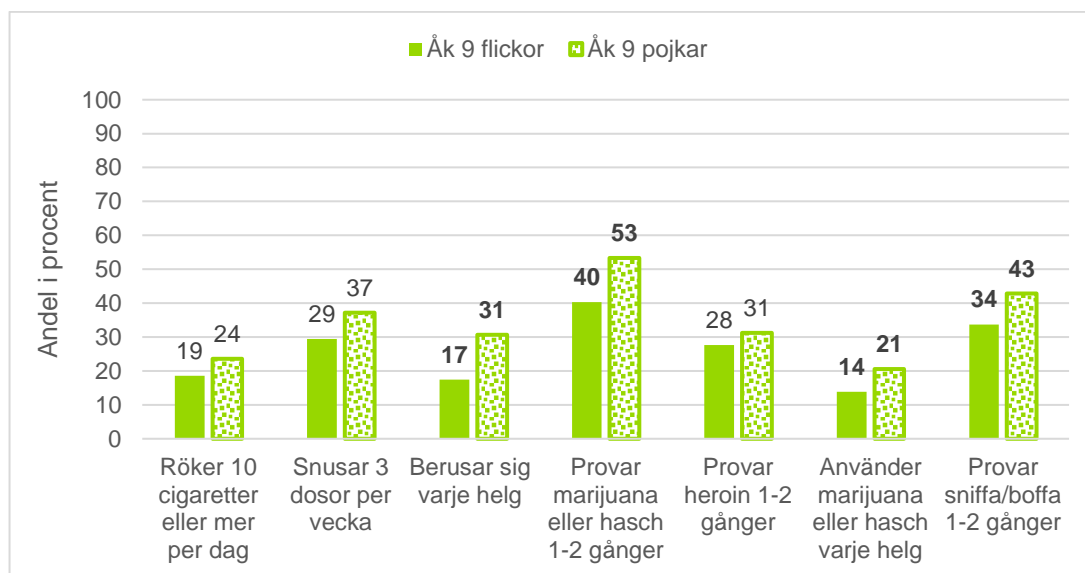
pojkar som skiljer sig åt, 67 procent i länet respektive 58 procent i riket. Det är dock omvänt när det gäller tillgänglighet inom ett dygn för hasch/marijuan och anabola steroider, då är det större andel elever år 2 på gymnasiet i riket än i eleverna som går i gymnasiet år 2 i länet.

Riskuppfattning och attityder kring alkohol, narkotika och tobak

I formuläret finns frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de röker 10 cigaretter eller mer per dag, snusar tre dosor (ca 75 prillor) per vecka, berusar sig på alkohol varje helg, provar marijuana eller hasch 1-2 gånger, använder marijuana eller hasch varje helg, provar heroin 1-2 gånger eller provar att sniffa/boffa 1-2 gånger. I den här rapporten används begreppet låg risk för de elever som svarat *ingen risk* eller *liten risk*.

En ökning av andelen elever som upplever låg risk med att människor skadar sig vid användande av olika ANT-substanser

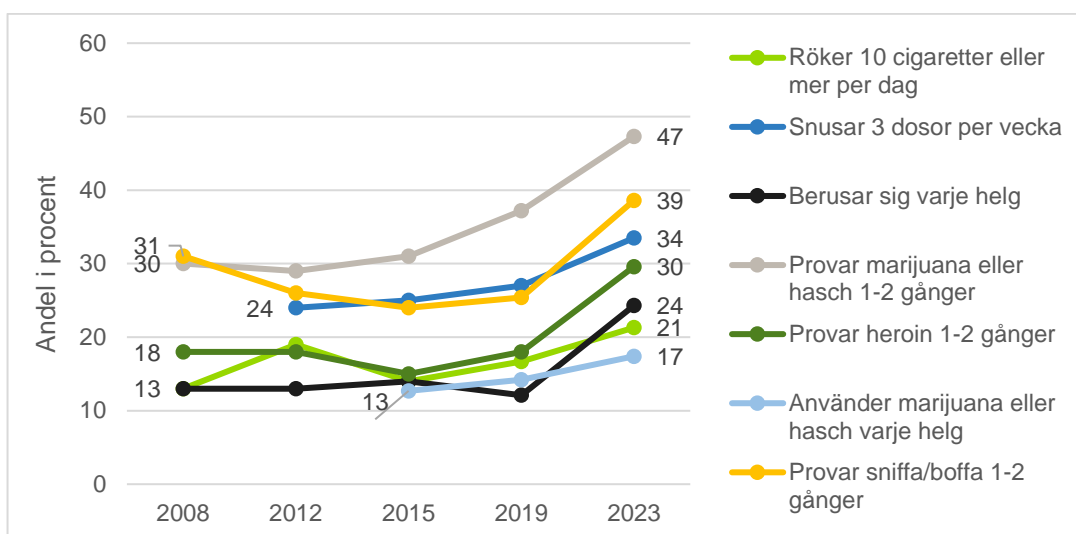
I årskurs 9 är det en större andel pojkar än flickor som upplever låg risk när det kommer till att berusa sig med alkohol varje helg, prova marijuana eller hasch 1-2 gånger, använda marijuana eller hasch varje helg och att prova sniffa/boffa 1-2 gånger (figur 22). Att prova hasch eller marijuana 1-2 gånger är det som störst andel elever anser ha minst risk, närmare hälften (47 procent) av eleverna i årskurs 9 uppgav det. Att använda marijuana eller hasch varje helg är det som minst andel elever i årskurs 9 (17 procent) uppgav att det finns låg risk för att människor skadar sig själv.

Figur 22. Andel elever som upplever låg risk med att använda respektive substans, årskurs 9 fördelat på kön, 2023. Signifikanta skillnader mellan könen är markerade med fet stil.

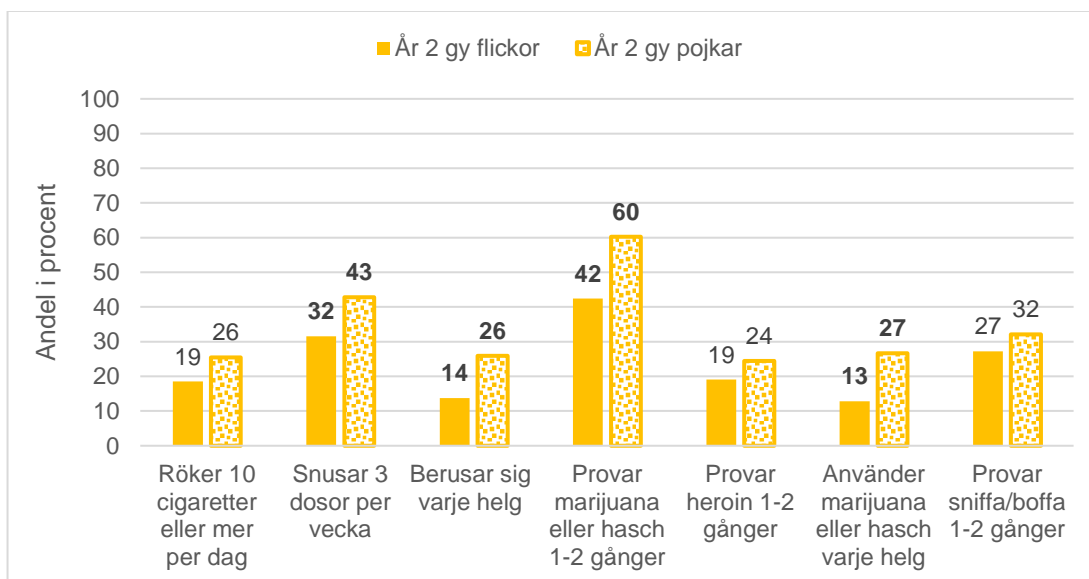
I årskurs 9 finns det två riskuppfattningar som skiljer sig mellan pojkar i länet och pojkar i riket. Dels är det en större andel pojkar i länet som har låg riskuppfattning gällande att snusa tre dosor per vecka. Det är även en större andel pojkar i länet jämfört med riket som upplever låg risk med att prova sniffa/boffa 1-2 gånger.

Andelen elever i årskurs 9 som anger låg risk för människor att skada sig genom att använda de olika substanserna har ökat sedan 2008. Det är främst en signifikant ökning mellan 2019 och 2023, förutom att använda marijuana eller hasch varje helg där ökningen skett succesivt sedan 2015. Att röka tio cigaretter eller mer per dag är det preparat som gått upp och ner gällande hur stor andel elever som upplever låg risk med att göra det (figur 23).

Figur 23. Utveckling över tid över andel elever i årskurs 9 som upplever låg risk att människor skadar sig för vid användning av respektive substans. Observera att y-axeln endast är till 60 procent.

I gymnasiet år 2 är det en signifikant större andel pojkar än flickor som anger låg risk med att snusa tre dosor per vecka, berusa sig varje helg, prova marijuana eller hasch 1-2 gånger och att använda marijuana eller hasch varje helg (figur 24). Mer än hälften av eleverna (52 procent) i gymnasiet år 2 anger låg risk att människor skadar sig genom att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger. Att använda substanser mer frekvent som att berusa sig på alkohol varje helg och att använda marijuana eller hasch varje helg är det minst andel av eleverna i gymnasiet år 2 som anger vara en låg risk.

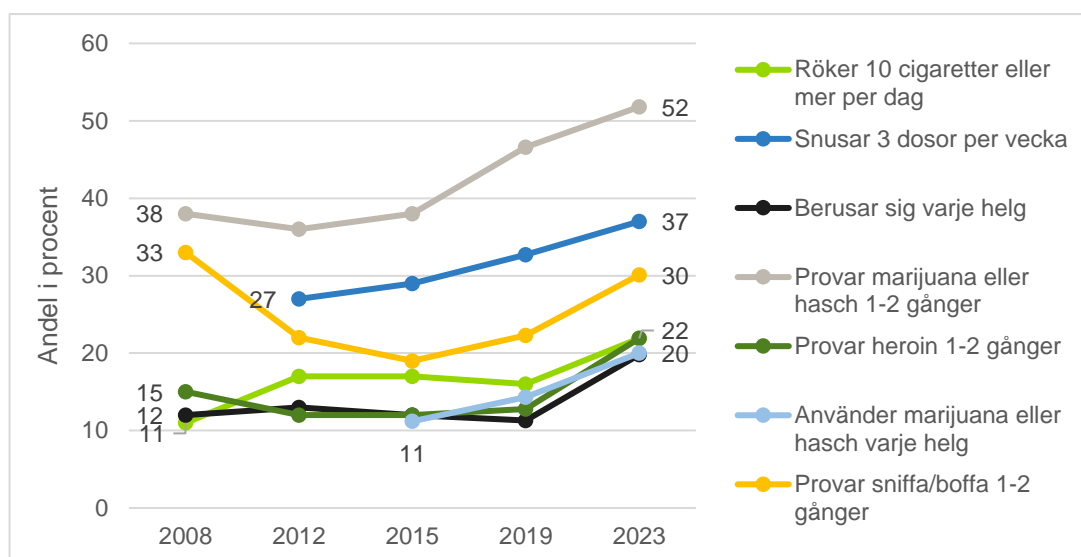

Figur 24. Andel elever som upplever låg risk med att använda respektive substans, gymnasiet år 2, fördelat på kön, 2023. Signifikanta skillnader mellan könen är markerade med fet stil.

I gymnasiet år 2 är andelen elever som upplever låg risk att använda de olika preparaten på samma nivå i länet som i riket.

Samma utveckling över tid är det även för eleverna i gymnasiet år 2 med en ökning över tid av andelen elever som upplever låg risk med användandet av de olika substanserna. Det är främst en signifikant ökning mellan 2019 och 2023, förutom att snusa tre dosor per vecka och att prova marijuana eller hasch 1-2 gånger där

ökningen skett succesivt sedan 2015 (figur 25). Att prova sniffa/boffa 1-2 gånger ökade signifikant från 2019 till 2023 men är i och med det tillbaka på samma nivå som 2008.

Figur 25. Utveckling över tid över andel elever i gymnasiet år 2 som upplever låg risk att människor skadar sig för vid användning av respektive substans. Observera att y-axeln endast är till 60 procent.

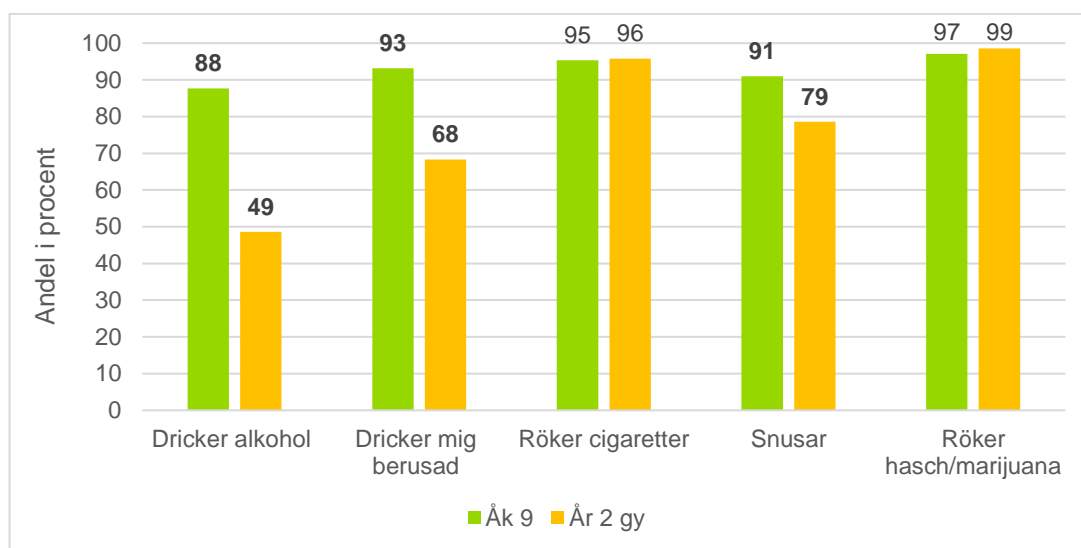
Generellt är andelen elever som upplever låg risk på samma nivå i de två årskurserna förutom när det gäller att prova heroin 1-2 gånger eller att prova sniffa/boffa 1-2 gånger, då är det en större andel elever i årskurs 9 i jämförelser med elever i gymnasiet år 2 som upplever låg risk.

Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder kring alkohol, narkotika och tobak

Eleverna får i enkäten svara på påståenden om hur de uppfattar sina föräldrars/vårdnadshavares attityder till om det är okej att eleven använder olika substanser (dricker alkohol, dricker mig berusad, röker cigaretter, snusar och röker hasch/marijuana). Svarsalternativen är: *stämmer mycket dåligt*, *stämmer ganska dåligt*, *stämmer ganska bra* och *stämmer mycket bra*. Nedan redovisas de elever som svarat att det *stämmer ganska dåligt* eller *mycket dåligt* att deras föräldrar är okej med att de använder de olika substanserna. Det är önskvärt med höga siffror.

En ökning bland elever i årskurs 9 som upplever att deras föräldrar inte är okej med att eleven dricker alkohol

Majoriteten av eleverna i årskurs 9 uppfattar sina föräldrars/vårdnadshavares attityder till bruk av olika substanser som restriktiv, att det stämmer dåligt att deras föräldrar är okej att de (i fallande ordning): röker hasch/marijuana, röker cigaretter, dricker mig berusad, snusar och dricker alkohol. I årskursen är det ingen signifikant skillnad mellan hur stor andel av flickor respektive pojkar som uppfattar sina föräldrars attityder till bruk av olika substanser. Elevernas uppfattning om sina föräldrars restriktivitet är inte lika hög för gymnasiet år 2, speciellt när det kommer till att dricka alkohol, dricka sig berusad och att snusa (figur 26).

Figur 26. Andel elever i procent som uppger att påståendena stämmer dåligt om att deras föräldrar/vårdnadshavare är okej att de använder olika substanser, fördelat utifrån årskurs, 2023. Signifikanta skillnader mellan årskurserna är markerade i fet stil.

Sedan 2008 har andelen elever i årskurs 9 som upplever restriktivitet från sin föräldrar gällande att använda de olika substanserna varit på samma höga nivå förutom att dricka alkohol där en större andel eleverna upplever en restriktiv inställning, en signifikant ökning från 80 procent 2008 till 88 procent 2023. Likaså har andelen elever i gymnasiet år 2 som uppger att det stämmer dåligt att deras föräldrar är okej med att de använder de olika substanserna varit stabilt över tid, med undantag för att röka cigaretter och att röka hasch/marijuana. Gällande de två substanserna upplever en signifikant större andel elever som upplever en restriktiv inställning, att det stämmer dåligt att det är okej för föräldrarna att jag röker cigaretter har ökat från 91 procent 2015 till 96 procent 2023. Att det stämmer dåligt att det är okej med föräldrarna att röka hasch/marijuana har ökat från 96 procent 2019 till 99 procent 2023.

Det är en signifikant större andel flickor årskurs 9 i länet (88 procent) än flickor i riket (83 procent) som upplever att det inte är okej för deras föräldrar/vårdnadshavare om de dricker alkohol. Även i gymnasiet år 2 finns en skillnad mellan länet och riket men då gäller det om att röka hasch/marijuana, det är en signifikant större andel elever i länet (99 procent) jämfört med riket (97 procent) som upplever att det inte är okej för deras föräldrar/vårdnadshavare om de röker hasch/marijuana.

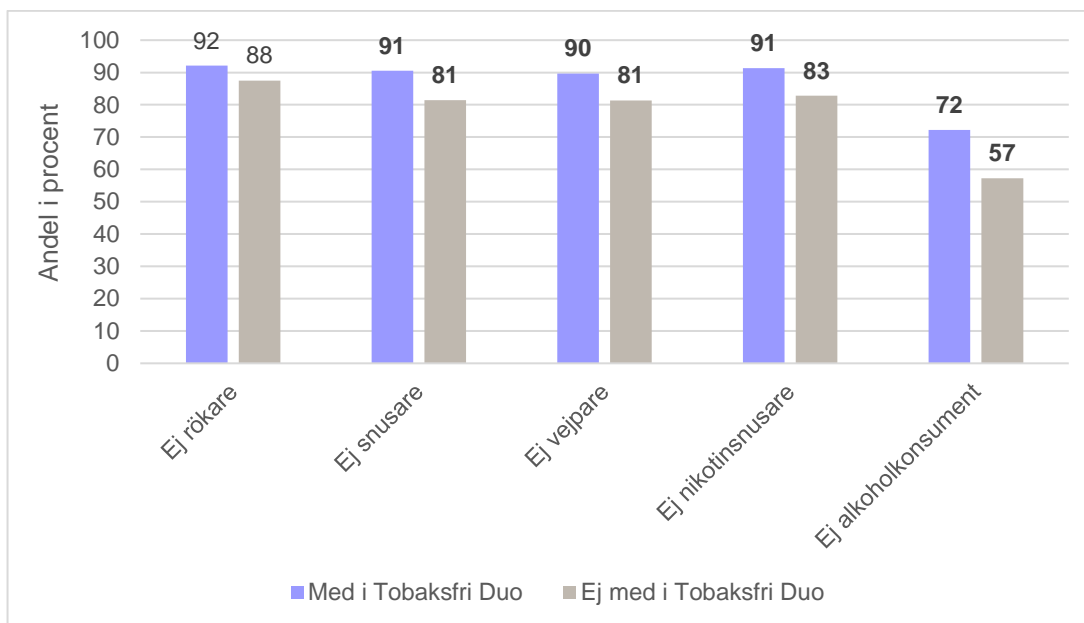
Tobaksfri Duo

Vanligare bland elever som är med i Tobaksfri Duo att inte använda tobakssnus, nikotinprodukter eller alkohol

Det är vanligare bland de elever i årskurs 9 som är med i Tobaksfri Duo att inte vara snusare, vejpåre⁶, nikotinsnusare⁷ eller vara alkoholkonsument, jämfört med de elever som inte är med i Tobaksfri Duo. Att vara rökare skiljer sig inte signifikant åt mellan de elever som är Tobaksfri Duo jämfört med att inte vara med i metoden (figur 27).

⁶ Vejpåre är de elever som svarat att de har rökt e-cigarett senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker e-cigarett.

⁷ Nikotinsnusare är de elever som svarat att de använt vitt snus någon gång och att de fortfarande använder det.

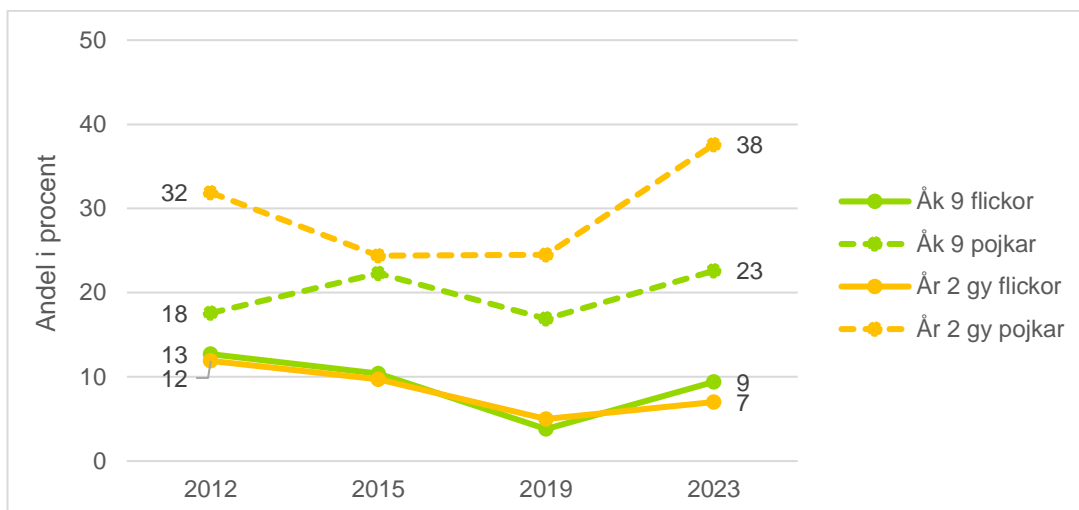
Figur 27. Andel elever som inte är rökare, snusare, vejpåre, nikotinsnusare eller alkoholkonsument utifrån om de är med i Tobaksfri Duo eller ej (med i Tobaksfri Duo n=126 respektive ej med i Tobaksfri Duo n=663). Årskurs 9, 2023. Signifikanta skillnader mellan grupperna är markerade med fet stil.

Även sett till debutålder 13 år eller yngre av de olika tobaksprodukterna och alkohol, är det en signifikant större andel elever som inte hade tidig tobaks-, snus- respektive alkoholdebut bland de elever som är med i Tobaksfri Duo i jämförelse med gruppen elever som inte är med i Tobaksfri Duo, det skiljer cirka 10 procentenheter. Ingen signifikant skillnad syns mellan att vara med Tobaksfri Duo eller inte vara med i metoden och att ha rökt cigaretter vid 13 år ålder eller yngre.

Spel om pengar

Sedan 2019 är det en ökning bland pojkar som spelar om pengar

Andelen elever som spelat om pengar senaste 12 månaderna är 16 procent i årskurs 9 och 23 procent gymnasiet år 2. I båda årskurserna är det en större andel pojkar än flickor som spelar om pengar och störst är skillnaden i gymnasiet år 2 där andelen flickor är 7 procent medan andelen pojkar är 38 procent. Flickor i årskurs 9 hade en positiv utveckling med en minskande andel mellan 2012 och 2019 men år 2023 tillbaka på samma nivå. Det är liknande utveckling även för flickorna år 2 på gymnasiet. Andelen pojkar år 2 på gymnasiet som spelat om pengar senaste 12 månaderna var mellan 2012 och 2019 oförändrad men till 2023 är det nu en signifikant ökning, från 25 till 38 procent. Pojkar i årskurs 9 har mellan 2012 och 2023 legat mer stabilt med cirka 1 av 5 som spelat om pengar senaste 12 månaderna (figur 28).

Figur 28. Andel elever i procent som uppger att de spelat om pengar senaste 12 månaderna. Fördelat på årskurs och kön, 2012–2023. Observera att y-axeln endast är till 50 procent.

Det är en signifikant mindre andel elever i gymnasiet år 2 i länet (26 procent) som någon gång spelat om pengar i jämförelse med riket (30 procent), skillnad är främst bland flickor.

I formuläret finns fyra frågor⁸ som syftar till att skatta ifall eleverna har riskabelt spelande. I länet är det 0,2 procent av flickorna i årskurs 9 och 1,1 procent av flickorna år 2 på gymnasiet som har riskabelt spelande, andelen pojkar är signifikant större. I årskurs 9 är det 4 procent pojkar som har riskabelt spelande medan motsvarande andel år 2 på gymnasiet är 9 procent av pojkarna. I jämförelse med 2019 är andelen elever i länet som har riskabelt spelande på samma nivå 2023.

Hälsa och skola

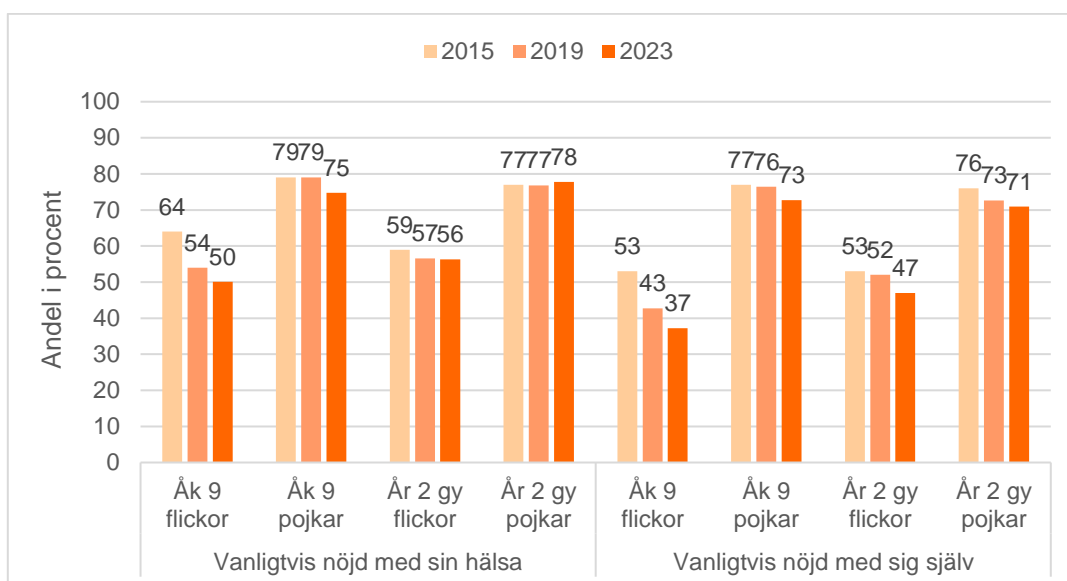
I detta avsnitt redovisas frågor som handlar om mående, skola och familj.

Minskande andel flickor som uppger sig vara nöjd med sig själv och sin hälsa

I årskurs 9 är det 63 procent som är nöjd med sin hälsa och för gymnasiet år 2 är andelen 67 procent. I båda årskurserna är det tydliga skillnader mellan flickor och pojkar, det är vanligare att pojkar är nöjd med sin hälsa. Samma skillnad mellan könen finns gällande frågan om man vanligtvis är nöjd med sig själv. På totalen är det 56 procent av eleverna i årskurs 9 som vanligtvis är nöjd med sig själv, motsvarande siffra för gymnasiet år 2 är 59 procent.

Över tid är det framför allt flickor årskurs 9 som haft en negativ utveckling och minskat signifikant i andel över tid, både gällande vanligtvis nöjd med sin hälsa och vanligtvis nöjd med sig själv (figur 29). På totalen för båda årskurserna är det också en signifikant minskning mellan 2015 och 2023.

⁸ Instrumentet Problem Gambling Severity index, PGSI, är det som används och frågorna handlar om man spelat för mer pengar än man haft råd med, behövt spela med större summor för att få samma känsla av spänning, återvänt en annan dag för att försöka vinna tillbaka pengarna som man förlorat eller om man lånat eller sålt något för att ha pengar att spela för.

Figur 29. Andel elever som vanligtvis är nöjd med sin hälsa respektive nöjd med sig själv, fördelat på årskurs och kön, 2015–2023.

Det är mindre vanligt bland eleverna i årskurs 9 i länet i jämförelse med årskurs 9 i riket att vanligtvis vara nöjd med sin hälsa och nöjd med sig själv. Störst skillnad är det mellan flickorna, i länet uppger 50 procent att de vanligtvis är nöjd med sin hälsa medan andelen för riket är 60 procent. När det kommer till att vara nöjd med sig själv bland flickor i årskursen är andelen i länet 37 procent och i riket 45 procent. Bland eleverna i gymnasiet år 2 är det inte ingen signifikant skillnad mellan länet och riket och andelen som är nöjd med sin hälsa och nöjd med sig själv.

Trivsel i skolan

Vanligare att trivas bra i skolan i gymnasiet år 2 än i årskurs 9

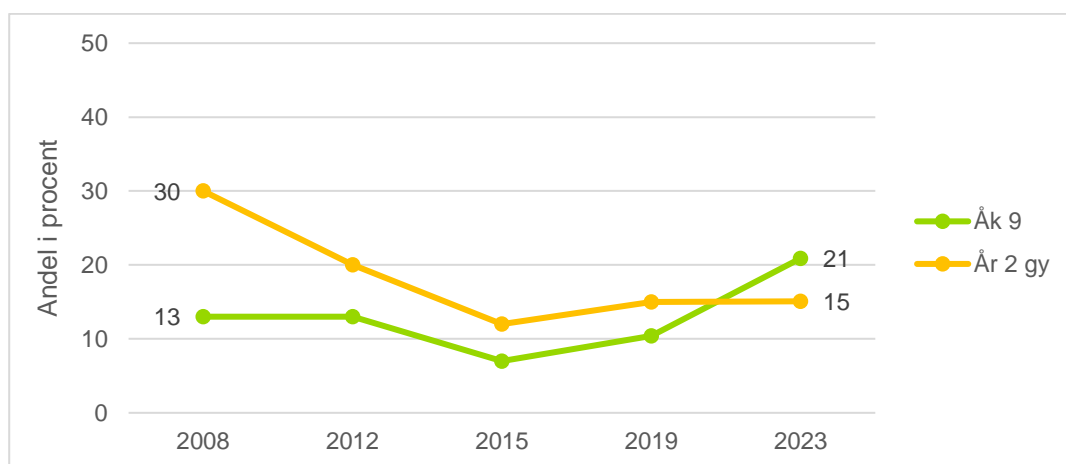
I årskurs 9 är det 65 procent som uppger att det trivs mycket bra eller ganska bra i skolan, motsvarande andel för elever i gymnasiet år 2 är 80 procent. I årskurs 9 är det en signifikant större andel pojkar (71 procent) än flickor (59 procent) som trivs bra i skolan. I gymnasiet år 2 är det ingen signifikant skillnad mellan könen, andelen flickor som trivs mycket bra eller ganska bra är 79 procent och 82 procent av pojkarna.

Störst förändring över tid är flickor årskurs 9 som minskat signifikant med 20 procentenheter, från 79 procent 2008 till 59 procent 2023. I årskurs 9 är det dock en signifikant minskning för både flickor och pojkar mellan 2019 och 2023 med cirka 10 procentenheter. För gymnasiet år 2 är det endast en signifikant minskning på totalen över tid, från 86 procent 2012 till 80 procent 2023.

Det är bara i årskurs 9 som det finns en signifikant skillnad mellan länet och riket gällande bra trivsel i skolan, andel elever i årskurs 9 är 65 procent vilket är en signifikant mindre andel jämfört med 70 procent av eleverna i årskurs 9 i riket.

Minskande andel elever i år 2 på gymnasiet skolkar ofta

Andelen som skolkar minst en gång per månad är på samma nivå för flickor och pojkar i båda årskurserna. Andelen som skolkar ofta ökade signifikant både för flickor och pojkar i årskurs 9 sedan senaste undersökningen 2019. För år 2 gymnasiet är det motsatt utveckling, andelen som skolkar minst en gång per månad har minskat signifikant, en halvering för båda könen sedan 2008 (figur 30).

Figur 30. Andel elever som skolkar en gång per månad eller oftare, fördelat på årskurs, 2008–2023. Observera att y-axeln endast är upp till 50 procent.

Att skolka ofta är mindre vanligt i länet jämfört med riket bland skoleleverna i gymnasiet år 2, andelen elever på länsnivå är 15 procent medan andelen i länet är 21 procent. I årskurs 9 finns inga signifikanta skillnader mellan länet och riket när det handlar om att skolka minst en gång per månad.

Fokusfrågor – fritiden

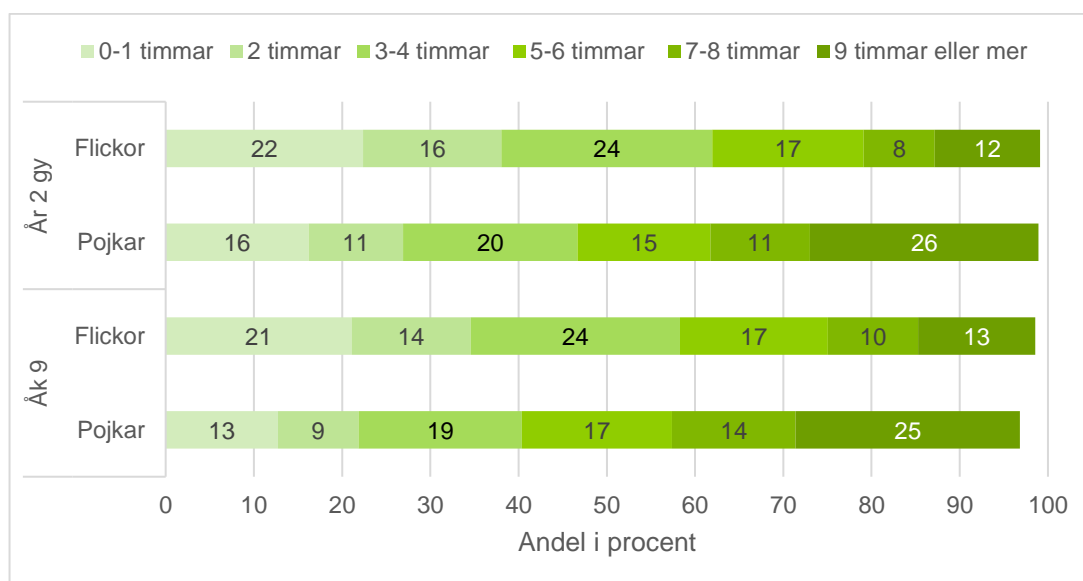
Som fokusfrågor vid 2023 års undersökning har CAN valt att ha fokus på fritiden och i formuläret får eleverna svara på hur mycket de är fysiskt aktiva på fritiden, om de är med i någon förening/klubb på fritiden och hur mycket tid av sin fritid som de använder skärmar. I och med att det är frågor som bara är med vid 2023 års undersökning ger det endast en bild av nuläget.

Fysisk aktivitet på fritiden

De rekommendationer gällande fysisk aktivitet som råder idag för barn 6-17 år är fysisk aktivitet 60 minuter per dag med en intensitet som ger ökad puls och andning (Folkhälsomyndigheten, 2023a).

Vanligare bland pojkar än flickor att ofta vara fysiskt aktiva

I länet är det 31 procent av skoleleverna som varit fysiskt aktiv sju timmar eller mer på sin fritid. 18 procent av eleverna är fysiskt aktiv en timme eller mindre per vecka på sin fritid medan 50 procent av eleverna är fysiskt aktiv 2-6 timmar i veckan på sin fritid. Det som skiljer sig åt mellan flickor och pojkar, vilket gäller båda årskurserna, är att det är en något större andel pojkar än flickor som varit fysiskt aktiva nio timmar eller mer per vecka (figur 31).

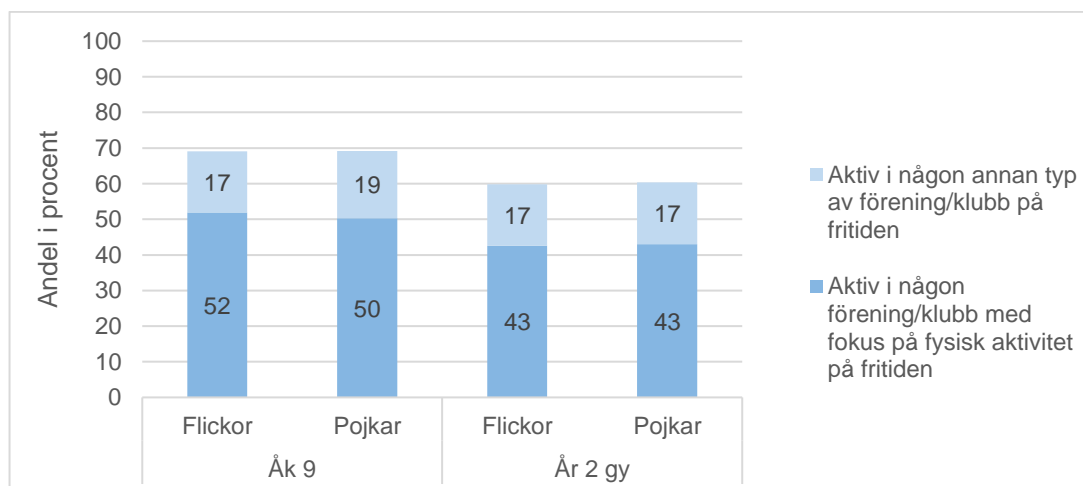
Figur 31. Fördelning över antal timmar per vecka som man är fysiskt aktiv på fritiden. Andel elever fördelat på årskurs och kön, 2023.

I jämförelse med riket är det ingen skillnad mellan andelen som är fysiskt aktiv sju timmar eller mer per vecka. Det är dock skillnader mellan könen, vilket gäller både länet och riket, att det är vanligare att pojkar än flickor är fysiskt aktiva sju timmar eller mer per vecka. För länet är andelen flickor i årskurs 9 24 procent och motsvarande andel pojkar är 39 procent. Liknande skillnad är det mellan könen gymnasiet år 2 i länet där andelen flickor som är fysiskt aktiva sju timmar eller mer 20 procent och andelen pojkar är 37 procent.

Aktiv i förening eller klubb på fritiden

Mindre vanligt bland pojkar i länet än pojkar i riket att vara aktiv i förening eller klubb på fritiden

Det är vanligare bland eleverna i årskurs 9 än gymnasiet år 2 att vara aktiv i någon typ av förening eller klubb på sin fritid, andelen är 70 procent i årskurs 9 och 60 procent för gymnasiet år 2. Det är lika vanligt bland flickor och pojkar i respektive årskurs att vara med i någon förening/klubb på sin fritid. I båda årskurserna är den vanligaste typen av förening att vara med i en som har fokus på fysisk aktivitet (figur 32).

Figur 32. Andel elever som är med i någon typ av förening på fritiden, fördelat på årskurs och kön, 2023.

Det är mindre vanligt bland pojkar i årskurs 9 i länet än i riket att vara aktiv i någon förening eller klubb med fokus på fysisk aktivitet, andelen i länet som uppger sig vara i den typen av förening eller klubb är 50 procent medan i

riket uppger 62 procent av pojkar i årskurs 9 det. Det är även en skillnad mellan länet och riket gällande pojkar som går gymnasiet år 2 och som är aktiv i förening eller klubb med fokus på fysisk aktivitet, andelen i länet är 43 procent medan andelen i riket är 57 procent.

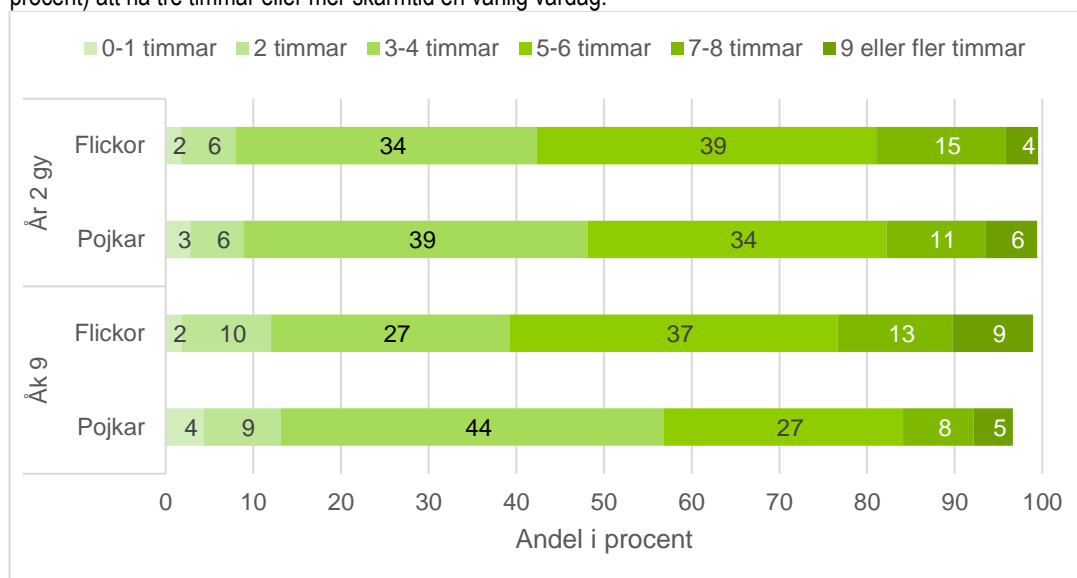
Skärmtid på fritiden

Hösten 2023 gick Svenska Barnläkarförening ut med allmänna rekommendationer för barn 0–2 år om ingen skärmanvändning och högst en timme för barn mellan 2–5 år (Svenska Barnläkarförening, 2023) men i nuläget finns inga rekommendationer för barn äldre än 5 år.

Vanligare bland pojkar i länet än pojkar i riket att använda skärm på fritiden mer än tre timmar på vardagar

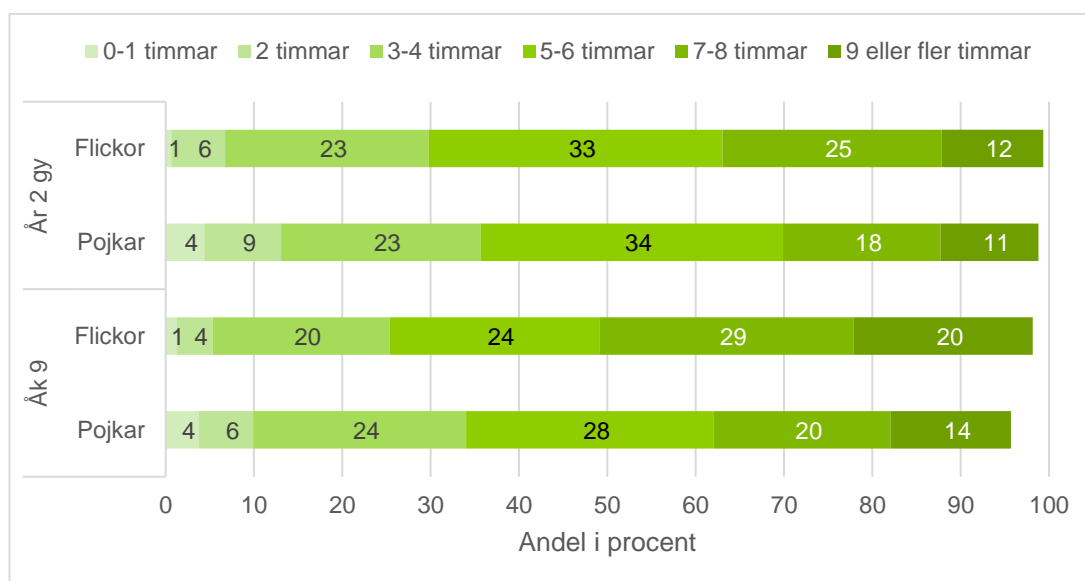
Resultatet från länets undersökning visar att ungefär 70 procent av eleverna har mellan 3–6 timmar skärmtid (till exempel mobil, TV, dator eller surfplatta) på fritiden en vanlig vardag. Det är cirka 18 procent av eleverna som använder skärmen sju timmar eller mer en vanlig vardag. 3 procent av eleverna använder skärmen en timme eller mindre en vanlig vardag.

I årskurs 9 använder 85 procent av eleverna skärmen tre timmar eller mer en vanlig vardag. Andelen flickor och pojkar som uppger tre timmar eller mer i skärmtid skiljer sig inte åt i någon av årskurserna. Det en större andel pojkar i årskurs 9 i länet jämfört med pojkar i samma årskurs i riket som har tre timmar eller mer skärmtid en vanlig vardag, andelen i länet är 84 procent och motsvarande siffra för riket är 78 procent. Även för eleverna år 2 på gymnasiet är det en större andel i länet (91 procent) jämfört med riket (85 procent) som har tre timmar skärmtid eller mer en vanlig vardag. Även i denna årskurs är det vanligare bland pojkar i länet (90 procent) än i riket (82 procent) att ha tre timmar eller mer skärmtid en vanlig vardag.

Figur 33. Fördelning i andel procent över antal timmar skärmtid på fritiden de senaste 30 dagarna, en vanlig vardag, fördelat på årskurs och kön, 2023.

Gällande skärmtid en vanlig dag på helgen är det drygt hälften av eleverna som har mellan 3–6 timmar skärmtid och 37 procent som har sju timmar eller mer skärmtid en vanlig helgdag (figur 34). Andelen elever som använder skärmen en timme eller mindre än vanlig dag på helgen är samma som på en vanlig vardag, 3 procent. Det är alltså en förskjutning till att det är en större andel elever som använder skärmen fler timmar en helgdag jämfört med en vardag.

Figur 34. Fördelning i andel procent över antal timmar skärmtid på fritiden de senaste 30 dagarna, en vanlig dag på helgen, fördelat på årskurs och kön, 2023.

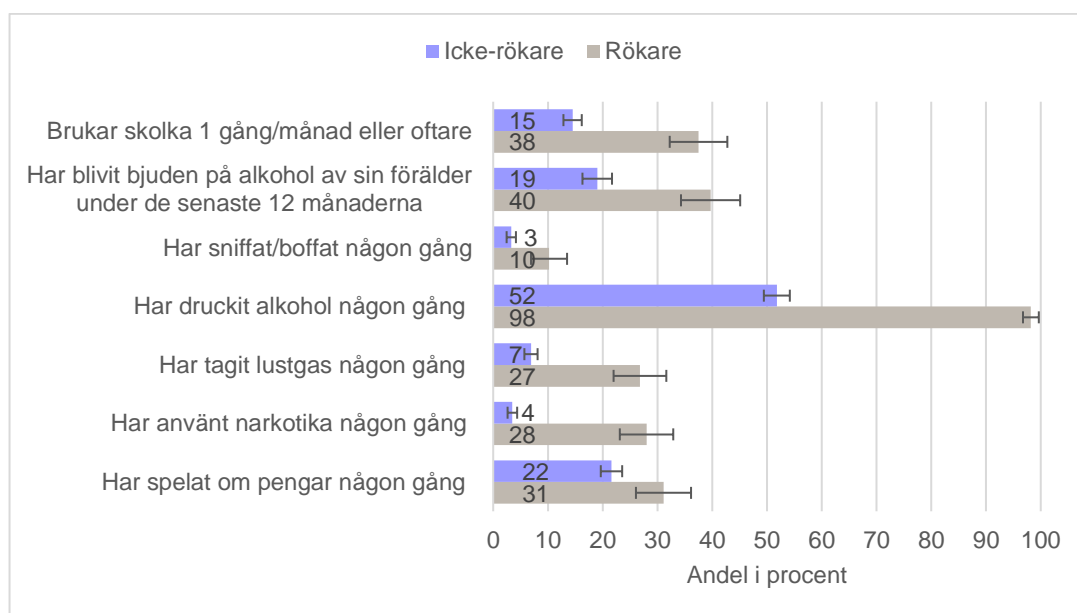
När det kommer till att använda skärmen tre timmar eller mer en vanlig dag på helgen är det en signifikant större andel flickor än pojkar i båda årskurserna, 93 procent av flickorna och 86 procent av pojkarna (samma procentandel i båda årskurserna). Andelen elever i länet är densamma som riket, som har tre timmar eller mer skärmtid en vanlig dag på helgen.

Risikfaktorer och ANTS

I det här avsnittet presenteras korskorningar mellan olika riskfaktorer utifrån om eleverna använder någon substans eller inte, exempelvis om man är rökare eller om man inte är rökare. Dessa två grupper ställs sedan emot varandra utifrån olika riskfaktorer. Om konfidensintervallen inte överlappar varandra skiljer sig andelarna signifikant mellan grupperna och innebär att det är en större andel i den ena gruppen som har riskfaktorn. Om konfidensintervallen överlappar varandra är det ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan grupperna att ha riskfaktorer eller ej. Exempelvis, är det bland rökare vanligare att även ha andra riskfaktorer men att vara rökare behöver inte vara orsaken eller förklaringen till att man även har andra riskfaktorer. Korskorningarna som är gjorda kan ändå ge en uppfattning om skillnader som finns mellan att exempelvis vara rökare jämfört med att inte vara rökare. Sannolikheten att en slumpmässigt utvald person har druckit alkohol någon gång är nästan dubbelt så stor om man är rökare jämfört med om man är icke-rökare.

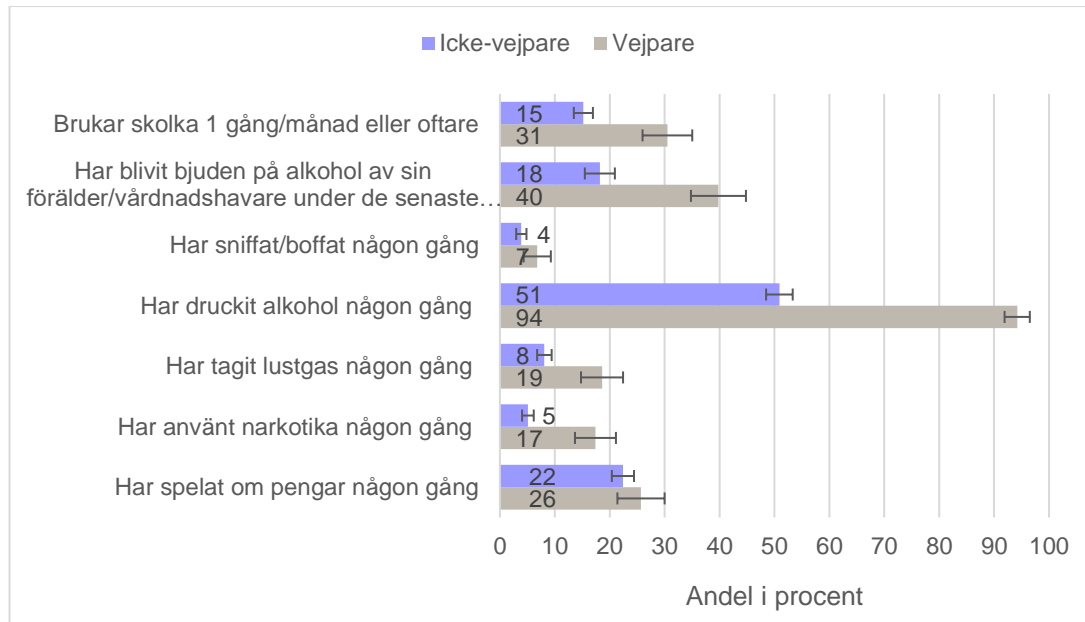
Används en substans, är det vanligare att använda flera

I figur 35 framgår det att det är signifikanta skillnader mellan elever som är rökare respektive de elever som är icke-rökare gällande samtliga riskfaktorer. Exempelvis visar resultatet på att det är 38 procent av rökarna som brukar skolka ofta medan motsvarande andel elever som ofta brukar skolka bland elever som inte är rökare är 15 procent.

Figur 35. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån icke-rökare (n=1702) och rökare (n=325). Båda årskurserna, 2023.

Även i figur 36, gällande om det är någon skillnad mellan vejpåre och icke-vejpåre som har riskfaktorer är det också signifikanta skillnader. Det är dock två riskfaktorer som inte skiljer sig åt signifikant i förekomst hos gruppen vejpåre och icke-vejpåre, det gäller att ha sniffat/boffat någon gång och att ha spelat om pengar någon gång. Det är alltså lika vanligt att ha sniffat/boffat någon gång och att ha spelat om pengar någon gång bland vejpåre som icke-vejpåre.

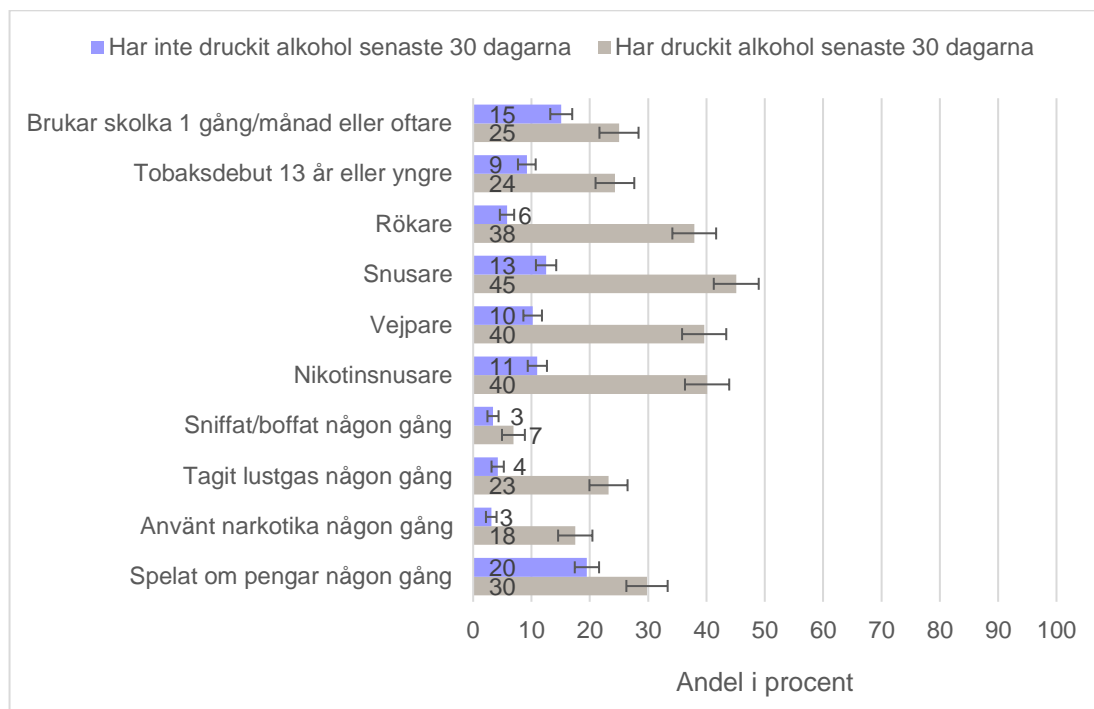

Figur 36. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån gruppen icke-vejpåre (n=1637) respektive vejpåre (n=397). Båda årskurserna, 2023.

Samma riskfaktorer som i figurerna 35 och 36 ovan har även korskörts för att se om det är någon skillnad mellan grupperna snusare och icke-snusare och även för grupperna som använder nikotinsnus och de som inte använder nikotinsnus. Resultatet är väldigt identiska som i figur 35, att det är signifikant större andel av de som är snusare

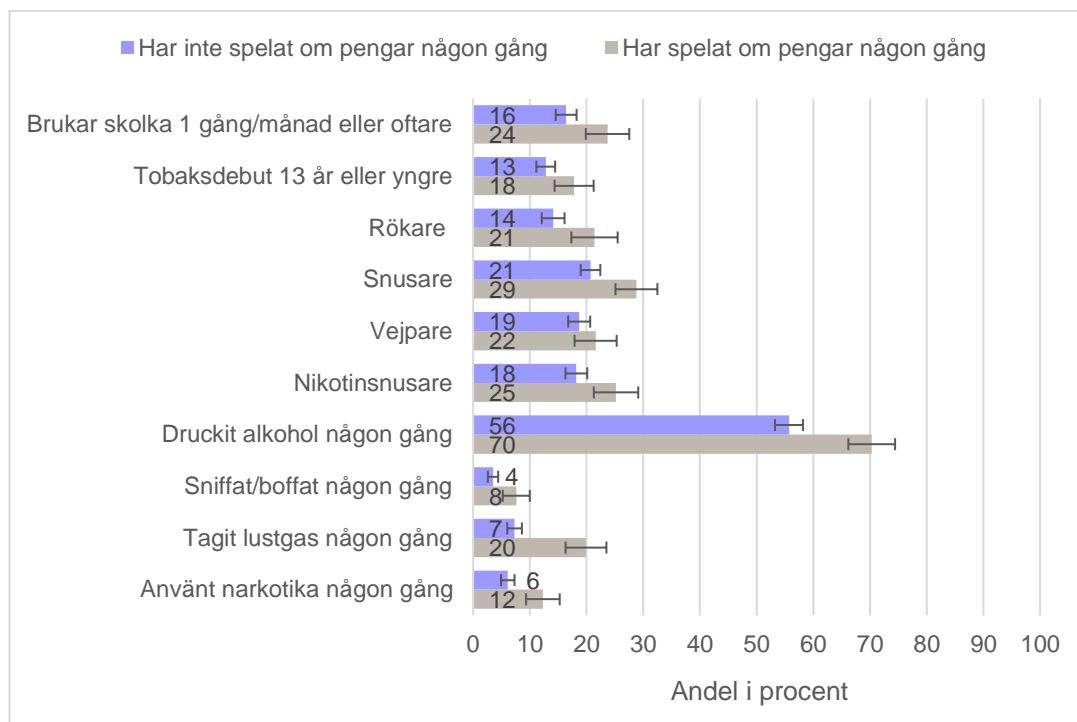
och nikotinsnusare som har riskfaktorerna jämfört med de som är icke-snusare och inte snusar nikotinsnus. Oavsett tobak- eller nikotinprodukt är det överlag mer vanligare med andra riskfaktorer jämfört med elever som inte använder tobak- eller nikotinprodukter.

I figur 37 nedan har riskfaktorer ställts mot de elever som inte har druckit alkohol de senaste 30 dagarna och de elever som har druckit alkohol de senaste 30 dagarna. Även här är det en signifikant skillnad mellan de två jämförda grupperna, att ha någon av riskfaktorerna är mer vanligt förekommande bland elever som har druckit alkohol de senaste 30 dagarna än de som inte gjort det.

Figur 37. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån eleverna som inte har druckit alkohol (n=1338) senaste 30 dagarna respektive eleverna som har druckit alkohol senaste 30 dagarna (n=641). Båda årskurserna, 2023.

Att ha riskfaktorer är även vanligare utifrån gruppen som har spelat om pengar någon gång jämfört med gruppen som inte har spelat om pengar någon gång (figur 38). Det är signifikanta skillnader mellan de två grupperna för alla redovisade riskfaktorer i figur 38 förutom gällande att vara vejpare och att ha tidig tobaksdebut. Andelen som har dessa två riskfaktorer skiljer sig inte åt mellan de elever som inte har spelat om pengar någon gång och de elever som har spelat om pengar någon gång.

Figur 38. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån eleverna som har inte har spelat om pengar någon gång (n=1553) respektive eleverna som har spelat om pengar någon gång (n=472). Båda årskurserna, 2023.

Relation mellan barn och föräldrar och riskfaktorer

Nedan presenteras några riskfaktorer i förhållande till hur vanligt förekommande de är utifrån elevernas relation till sina föräldrar/vårdnadshavare. Detta redovisas endast utifrån eleverna i årskurs 9 då det för eleverna år 2 på gymnasiet inte är lika tydliga skillnader utifrån deras relation med sina föräldrar/vårdnadshavare. De familjeförhållanden som lyfts i det här avsnittet är:

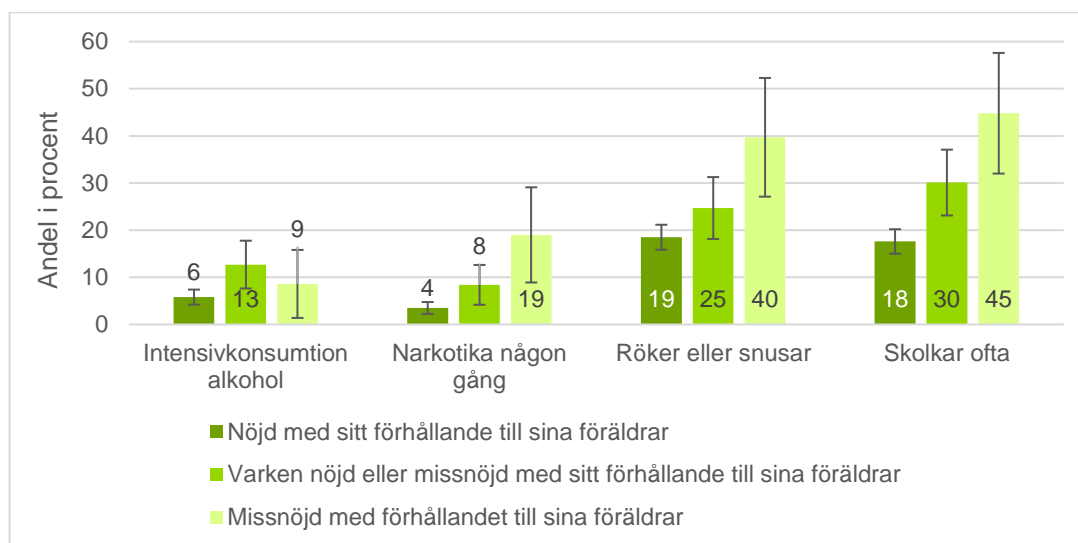
- Hur nöjd är du vanligtvis med ditt förhållande till din familj
- Vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med
- Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredags- och lördagskvällar.

Dessa har korskörts mot riskfaktorerna intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar och om man skolkar en gång per månad eller mer ofta. Det innebär att även här är det inte gjorde några sambandsanalyser utan resultatet visar endast på förekomst av de fyra olika riskfaktorerna utifrån elevernas relation till sina föräldrar.

Vikten av god relation mellan barn och föräldrar/vårdnadshavare

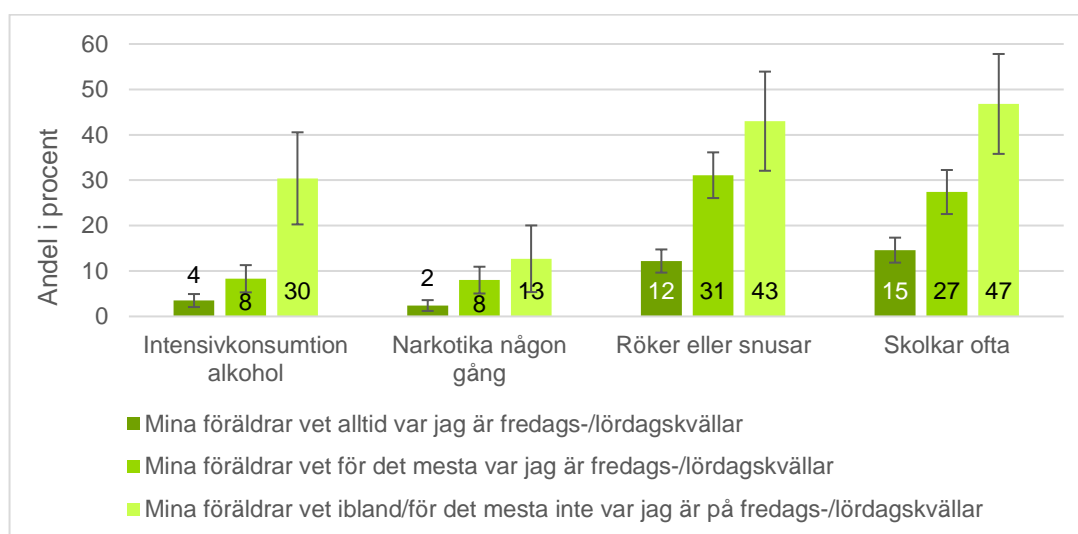
I årskurs 9 är det 78 procent av eleverna som är nöjda eller mycket nöjda med sitt förhållande till sin familj, 16 procent som är varken nöjd eller missnöjd och 5 procent som är missnöjd eller mycket missnöjd. I figur 39 visas hur stor andel elever som har riskfaktorerna i förhållande till hur nöjda eleverna är med sitt förhållande till sin familj. Gällande intensivkonsumtion av alkohol och skolka ofta, är det en signifikant mindre andel elever som har de två riskfaktorerna av de elever som är nöjda med sitt förhållandet till sin familj jämfört med eleverna som varken eller

är nöjd eller missnöjd med sitt förhållande till sin familj. Det är en signifikant större andel elever som har riskfaktorerna använt narkotika någon gång, röker eller snusar och skolkar ofta, om de är missnöjda med sitt förhållande till sin familj jämfört med elever som är nöjda med sitt förhållande till sin familj.

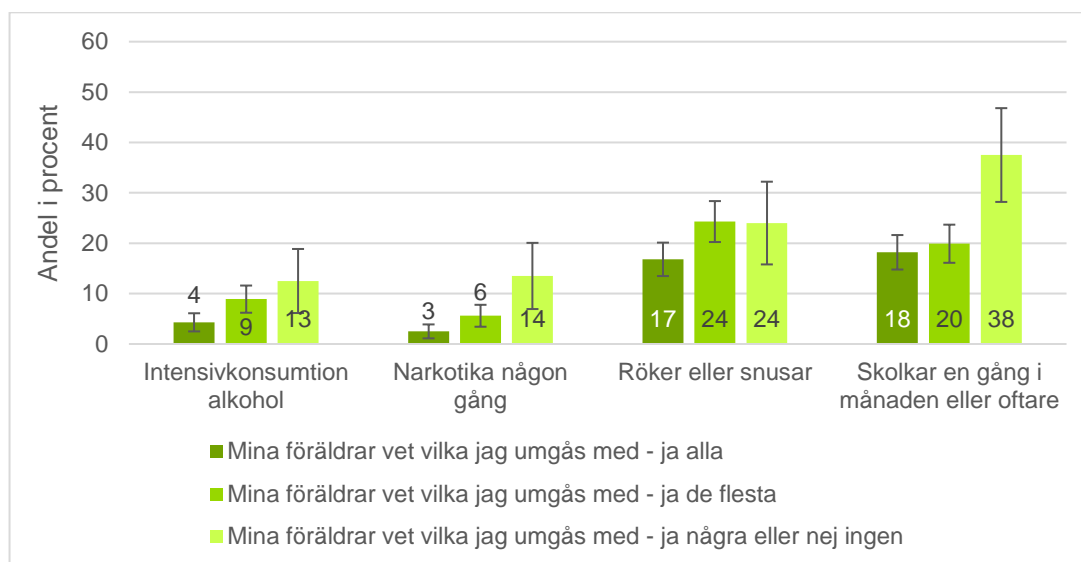
Figur 39. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån hur nöjda de är med sitt förhållande till sin familj. Årskurs 9, 2023. Observera att y-axeln endast är till 60 procent.

I årskurs 9 är det 60 procent av eleverna som uppger att deras föräldrar alltid vet var de är på fredags-/lördagskvällar, motsvarande andel elever vars föräldrar för det mesta vet vad de är, är 31 procent medan det är 7 procent av eleverna som har föräldrar som ibland/för det mesta inte vet var de är fredags- och lördagskvällar. Gällande riskfaktorerna intensivkonsumtion av alkohol och skolkar ofta är det en signifikant ökning av elever som har riskfaktorerna ju mindre ofta föräldrarna vet var eleverna är på fredags- och lördagskvällarna. För riskfaktorerna använt narkotika någon gång och röker eller snusar, är det en signifikant mindre andel elever som har riskfaktorerna om föräldrarna alltid vet var de är på fredags- och lördagskvällar jämfört med elever vars föräldrar bara vet för det mesta och även om föräldrarna bara vet ibland/för det mesta inte var eleverna är på fredags-/lördagskvällar. För dessa två riskfaktorer är det dock ingen signifikant skillnad i andel elever som har riskfaktorn om deras föräldrar vet för det mesta eller vet ibland/för det mesta inte var eleven är på fredags- och lördagskvällar (figur 40).

Figur 40. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån om deras föräldrar vet var de är på fredags- och lördagskvällar, årskurs 9, 2023. Observera att y-axeln endast går upp till 60 procent.

I årskurs 9 är det 46 procent av eleverna vars föräldrar vet vilka alla är som de umgås med, 41 procent av eleverna uppger att föräldrarna vet de flesta de umgås med och 10 procent av eleverna uppger att deras föräldrar vet ja några eller nej ingen om vilka eleverna umgås med. Det är en signifikant mindre andel av eleverna som har de fyra undersökta riskfaktorerna om deras föräldrar vet vilka alla de umgås med, jämfört med de elever vars föräldrar vet några eller ingen som de umgås med (figur 41). Gällande riskfaktorerna intensivkonsumtion av alkohol och röker eller snusar, är det en signifikant skillnad mellan grupperna om föräldrarna vet om alla som deras barn umgås med eller om de vet om de flesta som deras barn umgås med. För riskfaktorn skolkar ofta är det ingen skillnad om föräldrarna vet om alla eller de flesta.

Figur 41. Andel elever som har respektive riskfaktor utifrån om deras föräldrar vet vilka eleven umgås med. Årskurs 9, 2023. Observera att y-axeln endast är till 60 procent.

Att elevernas föräldrar vet var de är på fredags- och lördagskvällar är den av de tre undersökta skyddsfaktorerna gällande förhållande mellan barn och vuxen som hade störst skillnad i förekomst av de fyra undersökta riskbeteendena hos eleverna.

Diskussion och slutsatser

Hur har ANDTS-områden utvecklats i länet över tid?

Sedan 2008 när undersökningen genomfördes första gången som totalundersökning i länet har positiv utveckling skett inom ett flertal områden med en minskad andel elever som använder vissa beroendeframkallande substanser, medan andra substanser har haft en ökande andel elever som använder, samtidigt har användandet av vissa beroendeframkallande substanser varit på samma nivå över tid. Gällande de övergripande trenderna över tid följer länet generellt utvecklingen i riket.

Minskande andel skolelever som dricker alkohol och även en minskande andel elever som är rökare

Resultatet visar på en minskad andel skolelever i båda årskurserna som är alkoholkonsumenter respektive intensivkonsumenter. Den enda grupp som inte minskat signifikant över tid utan varit kvar på samma nivå är andelen flickor i årskurs 9 som har intensivkonsumtion av alkohol någon gång per månad eller oftare. Det verkar dock som om de positiva trenderna håller på mattas av i och med minskningen av andelen elever som dricker alkohol inte är lika stor som vid tidigare undersökningar. Dessutom är det en större mängd alkohol som pojkar i

årskurs 9 dricker per år, sett till den totala årliga alkoholkonsumtionen i liter 100-procentig sprit. Mängden har ökat från 1 liter vid undersökningen 2019 till 1,26 liter vid undersökningen 2023. Trots den något större mängden alkohol (omräknat till alkoholkonsumtion i 100-procentig sprit) som pojkar i årskurs 9 dricker, visar resultatet inte någon signifikant ökning gällande exempelvis andel alkohol- eller intensivkonsumenter av pojkar i årskurs 9. Det innebär ändå att de pojkar i årskurs 9 som dricker alkohol, dricker en större mängd 2023 än vad gruppen gjorde 2019. Andelen elever som har blivit bjuden på alkohol av sina föräldrar var på ungefär samma nivå mellan 2012-2019 men andelen elever i årskurs 9 som har blivit det har nu minskat. Samtidigt är det en ökad andel elever i årskursen som kan få tag på folköl och alkohol från Systembolaget inom 24 timmar.

Ytterligare en positiv utveckling bland länets skolelever, är att andelen elever som är rökare har minskat succesivt över tid. Det är även en minskad andel elever som röker frekvent, främst är det flickor år 2 på gymnasiet som minskat signifikant sedan 2019. Att röka cigaretter sporadiskt ligger dock kvar på samma nivåer för båda årskurserna då det inte är någon signifikant minskning över tid, varken för flickor eller pojkar i någon av årskurserna. De positiva trenderna från den här undersökningen är samstämma med det som även presenteras utifrån länets resultat från undersökningen "Hälsa på lika villkor", där åldersgruppen 16-29 år har haft en positiv utveckling just gällande levnadsvanorna riskkonsumtion av alkohol och daglig rökning (Region Jämtland Härjedalen, 2023).

I och med att det är färre skolelever som använder alkohol och cigaretter går det även att se en positiv utveckling, att det är färre elever i länet med tidig debutålder gällande alkohol och cigaretter.

Ökning av andelen elever som använder nikotinprodukter

E-cigaretter men framför allt tobaksfritt nikotinsnus är relativt nya produkter. Användandet av e-cigaretter har på regional nivå kunnat följas sedan 2015 och redan till 2019 var det en ökning med cirka 10 procentenheter av både flickor och pojkar år 2 på gymnasiet och även pojkar i årskurs 9 som hade rökt e-cigarett senaste 12 månaderna. Ökningen fortsatte och mellan 2019 och 2023 var det ytterligare en markant ökning av flickor båda årskurserna och pojkar år 2 på gymnasiet som rökt e-cigaretter senaste 12 månaderna, andelen fördubblades för dessa grupper. Det innebär att hälften av eleverna på gymnasiet år 2 har rökt e-cigaretter senaste året och 39 procent av eleverna i årskurs 9. Totalt sett är var femte elev i de två undersökta årskurserna vejpå.

Det är första gången resultat kan presenteras utifrån användandet av tobaksfritt nikotinsnus bland länets skolelever. Då användandet av ANDTS bland skoleleverna i länet generellt följer de nationella trenderna inom ANDTS-området, går det anta att det även gäller utvecklingen av tobaksfritt nikotinsnus. Frågorna om nikotinsnus fanns med i den nationella undersökningen för första gången år 2021 vilket innebär att det nu finns tre mätpunkter. På nationell nivå har det i årskurs 9 varit en ökning från 16 procent 2021 till 25 procent av skoleleverna som använt vitt snus de senaste 12 månaderna, motsvarande siffra för eleverna i gymnasiet år 2 är en ökning från 31 till 39 procent 2023 (Thor, 2023). Även när det kommer till att ha snusat vitt snus senaste 12 månaderna och att fortfarande göra det, är det var femte elev som i de två undersökta årskurserna som gör det.

Det har blivit vanligare att flickor i länet använder tobakssnus

Bland länets skolelever var det vid undersökningarna 2012 och 2015 vanligare att pojkar än flickor snusade tobakssnus men resultatet från 2023 års undersökning visar nu att skillnaderna börjar utjämnas då andelen flickor som är snusare har ökat. Det är främst det frekventa snusandet som ökat bland flickorna medan det sporadiska snusandet har minskat mellan 2019 och 2023 och är nu tillbaka på nivåerna som 2012. Mellan 2012 och 2023 har andelen pojkar i de båda årskurserna som snusat frekvent respektive sporadiskt varit oförändrad.

Fortsatt låg andel elever som använder dopningspreparat

Andelen skolelever som använt AAS utan läkarordination är under 1 procent i länet och har varit på samma nivå sedan 2012.

Tillgänglighet, vuxnas restriktivitet och användandet av narkotika utvecklas i positiv riktning

Resultatet från den här undersökningen visar på att narkotikaerfarenheten bland länets skolelever har varit på samma nivåer över tid, cirka 1–3 procent som använt narkotika de senaste 30 dagarna. I jämförelse med 2019 är det en positiv utveckling gällande narkotika och då framför allt bland elever år 2 på gymnasiet i och med att det är en mindre andel elever 2023 som blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika och även en mindre andel elever som någon gång använt narkotika. Det är även en mindre andel flickor i gymnasiet år 2 som sniffat/boffat någon gång. Det är även en minskad andel elever i gymnasiet år 2 och framför allt flickor, som kan få tag på hasch eller marijuana inom 24 timmar. I jämförelse med 2015 är det dock en signifikant större andel elever i årskurs 9 som kan få tag på hasch eller marijuana inom 24 timmar. Ytterligare en positiv utveckling sedan 2019 gällande narkotika är att det är en större andel elever som uppger att det inte är okej med deras föräldrar att om de skulle röka hasch eller marijuana.

En ökad andel pojkar som spelar om pengar

Sedan undersökningen 2012 när frågorna om spel om pengar för första gången redovisas på regional nivå, har andelen skolelever som spelat om pengar senaste 12 månaderna, generellt succesivt minskat till 2019 men har återigen ökat till 2023 och då främst bland pojkar år 2 på gymnasiet. Även flickor i årskurs 9 har brutit den positiva utvecklingen med en signifikant ökning till 2023. Den grupp som varit mest stabil under perioden 2012-2023 är pojkar i årskurs 9 där cirka en av fem spelat om pengar senaste 12 månaderna. I båda årskurserna är det dock vanligare att pojkar än flickor spelar om pengar och det visar sig även utifrån att andelen som har riskabelt spelande är signifikant större bland pojkar än flickor.

Slutsats – områden att prioritera utifrån nuläge och utvecklingen över tid

Med resultaten från undersökningen 2023, tillsammans med tidigare genomförda undersökningar i länet ger det en bild av ANDTS-området och dess utveckling bland länets skolelever men också ungas mående och det går att konstatera att det finns skillnader utifrån kön och ålder. Även fast det finns områden som över tid har haft en positiv utveckling med en minskad andel elever som använder substanser som alkohol och cigaretter, att andelen elever som använder narkotika generellt, varit på samma nivå över tid, måste det förebyggande ANDTS-arbetet fortsätta brett mot alla substanser. I länet, både regionalt och lokalt, arbetas det med styrdokument och mer konkreta insatser, och detta hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbete behöver hela tiden fortgå då nya typer av beroendeframkallande produkter kommer ut på marknaden samtidigt som nya barn växer upp och blir unga vuxna för att sedan bli vuxna som kan få egna barn. De områden som lyfts nedan är de områden som sticker ut mest negativt genomfört med undersökningen 2019, där det finns stora skillnader mellan flickor och pojkar men också det mer övergripande som alltid är viktigt att lyfta.

Generell kunskapshöjning inom ANDTS-området då fler elever uppfattar låg risk med att använda de olika substanserna

Jämfört med länets resultat från undersökning 2019 har andelen skolelever i länet som upplever låg risk med att använda olika substanser ökat i jämförelse med hur relativt stabilt det var mellan undersökningarna 2008-2019. Generellt är det en större andel elever i båda årskurserna 2023 än vad det var 2019, som upplever att det är en låg risk för människor att skada sig om de använder de olika substanserna, lik väl den mer frekventa användningen av tobak, alkohol och narkotika men även att prova narkotika (heroin, hasch eller marijuana och sniffa/boffa) 1-2 gånger. Bland eleverna gymnasiet år 2 är det främst en ökad andel pojkar som har låg riskuppfattning kopplat till ANT-bruk.

Trots att riskuppfattning inte alltid går i linje med användandet av alkohol, tobak och narkotika är det viktigt att uppmärksamma att det är fler skolelever i länet som upplever låg risk, som kan bero på mer liberala attityder till ANDTS. Att tidigt öka kunskapen är viktigt bland annat utifrån att det är en signifikant större andel elever i årskurs 9 (30 procent) jämfört med elever som går gymnasiet år 2 (22 procent) som upplever låg risk med att använda

heroin 1-2 gånger. Det är även en signifikant större andel elever i den lägre årskursen i jämförelse med den högre, som uppger låg risk med att prova sniffa/boffa 1-2 gånger.

Vanligaste sättet bland länets skolelever att få tag på både alkohol, narkotika och tobak är via kompisar eller någon i ens närhet som man känner. Därför handlar det även om kunskapen om de olika beroendeframkallande produkterna, hos både unga och vuxna, både som förälder men också som människor i ungas närhet. Detta i och med att använda de olika substanserna som alkohol, tobak och narkotika eller att spela om pengar är riskfaktorer för varandra då det finns samvariation i användning och beroende de olika riskfaktorerna (Folkhälsomyndigheten, 2022a). Utifrån de korskörningar som är genomförda utifrån länets resultat visar samtidigt på att bland de elever som är rökare, snusare, vejpåre, nikotinsnusare, dricker alkohol och spelar om pengar är det vanligare att de även använder andra ANTS-substanser, i jämförelse med de elever som inte gör det.

Nikotinprodukter

Den 1 augusti 2022 inträdde en ny lag om tobaksfria nikotinprodukter som bland annat innebär en åldersgräns på 18 år för att få sälja och lämna ut tobaksfria nikotinprodukter (SFS, 2022:1257). Trots detta syns en succesiv ökning sedan 2015 av nikotinprodukter bland skolelever i länet likväl som riket. Den här undersökningen genomfördes cirka ett halvår efter att den nya lagen trädde i kraft så det återstår att se om resultat visar på en okunskap om lagens inträdde eller någon annan orsak till att inte lagen efterlevs.

Majoriteten av eleverna upplever en restriktivitet från sina föräldrar gällande cigaretter men då frågor kring föräldrarnas uppfattning om attityder kring nikotinprodukter inte ställs går det inte att uttala sig om det skiljer sig åt, men det går att konstatera att det till viss del skiljer sig åt gällande användande. Utifrån 2023 års resultat över andelen elever som använder nikotinprodukter jämfört med tobaksprodukter, verkar det vara mer okej att skolelever använder nikotinprodukter, även om det är samma åldersgräns som för vanliga cigaretter. Andelen elever i länet som använt tobaksfritt nikotinsnus någon gång är på samma nivå som andelen elever som någon gång använt tobakssnus, det enda som skiljer är pojkar i gymnasiet år 2 är något högre när det kommer till andelen som använt tobakssnus än vitt snus. Sett till cigaretter och e-cigaretter finns det skillnader. Det är nästan dubbelt så stor andel flickor i årskurs 9 som är vejpåre (24 procent) än andelen som är rökare (13 procent). Även i gymnasiet år 2 är det en större andel flickor som är vejpåre (26 procent) jämfört med rökare (18 procent).

Att nikotinprodukter marknadsförs med ord kopplat till bär, frukter och andra smakupplevelser kan bidra till en nyfikenhet att prova och att produkterna inte upplevs som hälsofarliga. Men ur ett hälsoperspektiv är det viktigt att lyfta konsekvenser av nikotin. Nikotin är starkt beroendeframkallande, och i och med att nikotinprodukterna ofta innehåller en mer koncentrerad dos nikotin, vilket gör nikotinprodukterna ännu mer beroendeframkallande, och speciellt tonåringar är särskilt känsliga (Beroendecentrum Stockholm, 2024; Adermark & Andersson, 2023). Långsiktiga hälsokonsekvenser har inte hunnit beforskats då det är relativt nya produkter på marknaden men svenska forskare har undersökt kunskapsläget för e-cigaretter och vitt snus utifrån svensk och internationell forskning om hälsoeffekter av nikotinprodukter (Adermark & Andersson, 2023). Några hälsorisker kopplade till nikotin som lyfts i rapporten är att det ökar risken att drabbas av hjärt-kärlsjukdom, samband mellan användning av nikotinprodukter och risken för psykisk ohälsa och att nikotin tros påverka intaget av andra droger, framför allt alkohol. Det är också ett tydligt resultatet av de korskörningar som är gjorda utifrån de regionala resultaten, som även visar på samma typ av riskfaktorer som bland annat att ha tagit lustgas, använt narkotika någon gång, skolkar ofta och att ha druckit alkohol någon gång, är mer vanligt förekommande bland de elever som använder nikotinprodukter i jämförelse med de elever som inte använder nikotinprodukter. Kunskapssammanställningen fastställde dessutom att många av de personer som börjar använda nikotinprodukter inte har använt tobak tidigare (Adermark & Andersson, 2023).

Begränsa tillgängligheten av ANDTS

För att närma oss ett av länets huvudmål i den regionala ANDTS-strategin, att ANDTS-bruk hos barn, unga och unga vuxna ska minska fram till 2026, krävs det ett fortsatt brett grepp och att arbeta med alla substanser inom ANDTS-området. Två av fem av eleverna i årskurs 9 respektive tre av fem elever i gymnasiet år 2 kan få tag på alkohol och cigaretter inom 24 timmar. Ett tidigt och dagligt bruk av cigaretter har ett samband med senare cannabisanvändning. (Folkhälsomyndigheten, 2022a). I litteraturoversikten framtagen av Folkhälsomyndigheten

gällande riskfaktorer för narkotikabruk och narkotikarelaterade problem bland barn och unga, lyfts bland annat att för pojkar som har blivit erbjuden cannabis i ung ålder har ett samband med senare cannabisanvändning. På nationell nivå gällande den vuxna befolkningen har andelen som använt cannabis någon gång det senaste året eller den senaste månaden varit relativt oförändrad mellan 2013–2022. Parallellt finns det andra indikationer så som beslag, brott och antal vårdade på en ökad tillgänglighet till cannabis (Folkhälsomyndigheten, 2023b). Narkotika är i Sverige förbjudet att inneha, använda, framställa, köpa eller sälja, oavsett ålder. I Sverige är det en åldersgräns på 18 år att sälja eller lämna ut till, oavsett om det handlar om alkohol, tobak, nikotinprodukter eller att spela om pengar. Ändå visar resultatet från den här undersökningen att det används bland skolelever som är under 18 år i länet. När undersökningen genomfördes var det cirka 7 av 10 elever som var under 18 år av de svarande eleverna från år 2 på gymnasiet. Så även om det är lagligt för cirka 3 av 10 att köpa vissa av substanserna så är det en större andel elever än så som faktiskt får tag på och använder de olika substanserna som har åldersgräns.

I Sverige har arbetet pågått under en längre tid för minska tobaksbruket med införande på nationell nivå med exempelvis lagar om rökförbud på restauranger och andra serveringsställen, rökförbud vid entréer till lokaler som är till för allmänheten. Denna typ av insatser kan vara en orsak bland andra, att det i den vuxna befolkningen syns en positiv utveckling med en minskande andel personer som är rökare. Det kanske behövs samma typ av incitament även kring nikotinprodukter för att bryta den negativa trenden som nu syns bland unga både i länet och riket. Närmare hälften av de elever som snusar vill sluta och en av tre elever som röker vill sluta röka, skulle det vara svårare att få tag i tobaksprodukterna skulle kanske fler faktiskt sluta.

Psykiska välbefinnandet

Resultaten från den här undersökningen är samstämmig med övriga regionala undersökningar om att framför allt, andelen flickor och unga kvinnor i länet som uppger att de mår bra minskar samtidigt som andelen som upplever psykiska besvär ökar (Region Jämtland Härjedalen, 2023; Region Jämtland Härjedalen, 2021). En negativ utveckling som också finns på nationell nivå. Det är troligtvis inte bara en orsak som ligger bakom den utvecklingen, en orsak som brukar lyftas är en ökad skolstress (Folkhälsomyndigheten, 2016). De regionala resultaten från den här undersökningen visar en minskad andel elever i årskurs 9 som trivs bra i skolan och en större andel elever i samma årskurs som ofta skolkar. En negativ utveckling som skett både bland flickor och pojkar i årskursen men det är ändå en signifikant mindre andel flickor än pojkar som trivs bra i skolan. Bland unga är sämre skolprestationer som låga eller ofullständiga betyg från grundskolan en riskfaktor för ANTS-användning och relaterade skador (Folkhälsomyndigheten, 2022a). Ytterligare orsaker som brukar lyftas som möjliga bakomliggande faktorer för den negativa utvecklingen av psykisk ohälsa bland unga är förändrade levnadsvanor i form av mer stillasittande (Raustor & Fröberg, 2019) och mer tid på internet (Boer et al., 2023). Resultatet från den här undersökningen visar på att det är en mindre andel flickor än pojkar i de båda årskurserna som är mycket fysiskt aktiva och att det är en vanligare bland flickor än pojkar i gymnasiet år 2 att använda skärmen tre timmar eller mer på helgerna.

Det finns även samband mellan psykiska besvär och användande av droger. I en fokusrapport framtagen av CAN baserad på den nationella undersökningen av "Skolelevers drogvanor 2018", undersöks kopplingen mellan psykosomatiska besvär och användandet av alkohol, narkotika och tobak (Thor & Guttormsson, 2018). Rapporten visar på att i relation till användning av alkohol, tobak och narkotika ökade förekomsten av psykosomatiska besvär hos eleverna. Det var framför allt cigarettrökning och narkotikaerfarenhet som ökade med stigande grad av psykosomatiska besvär men även för snusning och alkoholkonsumtion var det liknande mönster (Thor & Guttormsson, 2018). Det finns även en studie som visar på att personer som använder e-cigarett bland annat har ökad risk för depression jämfört med personer som aldrig har använt e-cigarett. Dessutom kan bruket även förvärra symtomen på depression (Obisesan et. al., 2019).

Vikten av goda relationer mellan unga och deras föräldrar/vårdnadshavare

Vid frånvaro av stabila och trygga uppväxtvillkor finns det en ökad risk för senare alkohol-, narkotika-, tobak- och spelrelaterade problem (Folkhälsomyndigheten, 2022b). Utifrån resultaten från eleverna i årskurs 9 och deras relation till sina föräldrar/vårdnadshavare som visar att goda relationer mellan barn och föräldrar har betydelse även i nuläge och inte bara att ANTS-relaterade problem kan uppstå senare. Resultaten visar genomgående att

de undersökta riskfaktorerna intensivkonsumtion av alkohol, använt narkotika någon gång, röker eller snusar och att skolka ofta är mer vanligt förekommande bland de elever som har en mindre nära relation med sina föräldrar än de elever som har en närmare relation med sina föräldrar. Svensk forskning i form av en longitudinell studie som följt 600 ungdomar mellan 12–17 år, visar på att de ungdomar som inte dricker alkohol hade en öppnare relation till sina föräldrar jämfört med ungdomar som dricker alkohol. Även att de unga som inte dricker har färre sociala kontakter än de som dricker (Boson, Vlasman & Berglund, 2024).

Resultatet från den här undersökningen stärker användandet av den förebyggande metoden Tobaksfri Duo, att den överlag fyller sitt syfte i och med att det är en större andel andel bland eleverna i årskurs 9 som är med i metoden som inte är snusare, inte är vejpåre och inte är anikotinsnusare, i jämförelse med de elever som inte är med i metoden. Metoden som har fokus på tobaks- och nikotin har även positiva effekter gällande bruk av alkohol, av de elever som är med i Tobaksfri Duo är det 72 procent som ej är alkoholkonsumenter, motsvarande siffra bland eleverna som inte är med i metoden är att det är 57 procent som ej är alkoholkonsumenter. Att använda sig av den förebyggande metoden Tobaksfri Duo som bygger på involvering från både barn och vuxen, visar ju på att användandet av snus, e-cigarett, vitt snus och alkohol är mindre vanligt förekommande bland de elever som är med i Tobaksfri Duo jämfört med de elever som inte är med. I dagsläget jobbar inte alla länets kommuner och skolor med metoden men utifrån den här rapportens resultat finns det mycket att vinna på ifall den skulle användas av fler skolor i länet.

Avslutningsvis

Den här undersökningen är en del i att skapa en övergripande bild om läget i länet gällande unga deras mående och utvecklingen inom ANDTS-området. Folkhälsomyndigheten har tagit fram en snabbguide baserat på den mer omfattande manualen "European drug prevention quality standards" (EDPQS) gällande att lyckas med ANDTS-prevention. I den lyfts faktorer som är viktiga för ett effektivt och framgångsrikt hälsofrämjande ANDTS-förebyggande arbete:

- Stöd och engagemang, dels från politiker och ledning exempelvis genom styrdokument som policyer och handlingsplaner
- Personal som bland annat behöver hålla sig uppdaterad över kunskapsläget
- Samverkan mellan aktörer på lokal och regional nivå och civilsamhället
- Kontinuerliga aktiviteter som håller ANDTS-frågan vid liv (Folkhälsomyndigheten, 2021).

Det är viktigt med ett brett angreppssätt då det kan vara andra mellanliggande faktorer som exempelvis psykisk ohälsa eller utanförskap som det kan handla om för att det är inte alltid är riskfaktorn i sig (som att ha blivit erbjuden cannabis i ung ålder eller ett tidigt och dagligt bruk av cigaretter) som direkt orsakar narkotikarelaterade problem (Folkhälsomyndigheten, 2022a).

Då risk- och skyddsfaktorer inom ANTS-området finns på flera olika nivåer behöver det förebyggande arbetet ske i olika skeden i livet, på olika arenor, i samverkan mellan olika aktörer och långsiktigt för att kunna bidra till en ökad jämlikhet i hälsa (Folkhälsomyndigheten, 2022b). Gällande allt arbete inom ANDTS-området är det vid planering och genomförande av det hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbetet, viktigt att ta hänsyn till de skillnader som finns mellan olika grupper då det även handlar om att minska klyftorna i hälsa som finns i befolkningen.

Referenser

Adermark, L., & Andersson, J. (2023). *Tobaksfria nikotinprodukter – en kunskapssammanställning om elektriska cigaretter och nikotinsnus*. (Rapport 2023:64). Länsstyrelsen Västra Götalands län och Göteborgs universitet.

Beroendecentrum Stockholm. (5 mars 2024). *Tobak och nikotinprodukter*. Tobak och nikotin (beroendecentrum.se). Region Stockholm.

Boer, M., Cosma, A., Twenge, J. M., Inchley, J., Klänsek, H., J. & Stevens, G. W. J. M. (2023). *National-Level Schoolwork Pressure, Family Structure, Internet Use, and Obesity as Drivers of Time Trends in Adolescent Psychological Complaints Between 2002 and 2018*. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(12), 2061–2077. <https://doi.org/10.1007/s10964-023-01800-y>

Boson, K., Vlasman, S. & Berglund, K. (2024). *Characteristics of non-drinking adolescents: a longitudinal Swedish study*. *International Journal of Adolescence and Youth* 2024, vol. 29. No 1, 2342861 <https://doi.org/10.1080/02673843.2024.2312861>

Folkhälsomyndigheten. (2023a). *Främja fysisk aktivitet och minska stillasittandet – Riktlinjer och rekommendationer för fysisk aktivitet och stillasittande*. Folkhälsomyndigheten. Hämtad 2024-03-04 Främja fysisk aktivitet och minska stillasittandet – Riktlinjer och rekommendationer för fysisk aktivitet och stillasittande (folkhsomyndigheten.se)

Folkhälsomyndigheten. (2023b). *Kunskapsläget om cannabis och folkhälsa i korthet – kunskapsstöd för ett hälsofrämjande och narkotikaförebyggande arbete*. Folkhälsomyndigheten. Hämtad 2024-03-06 Kunskapsläget om cannabis och folkhälsa i korthet – Kunskapsstöd för ett hälsofrämjande och narkotikaförebyggande arbete (folkhsomyndigheten.se)

Folkhälsomyndigheten. (2022a). *Risikfaktorer för ungas narkotikabruk och narkotikarelaterade problem, version 2 – en litteraturoversikt av longitudinella studier från Norden om barn och unga vuxna*. Folkhälsomyndigheten. Hämtad 2024-03-07 Risikfaktorer för ungas narkotikabruk och narkotikarelaterade problem, version 2 — Folkhälsomyndigheten (folkhsomyndigheten.se). Artikelnummer: 22195.

Folkhälsomyndigheten. (2022b). *Risk- och skyddsfaktorer för alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar hos barn och unga – så utvecklar vi ett hållbart förebyggande arbete inom området alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar (ANTS) med stöd av kunskap om risk- och skyddsfaktorer*. Hämtad 2023-12-15. Risk- och skyddsfaktorer för alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar hos barn och unga — Folkhälsomyndigheten (folkhsomyndigheten.se). Artikelnummer: 22050.

Folkhälsomyndigheten. (2021). *Att lyckas med ANDTS-prevention – en snabbguide för lokalt hälsofrämjande och förebyggande arbete baserad på European drug prevention quality standards (EDPQS)*. Artikelnummer: 20067. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten. (2016). *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar*. Hämtad 2024-03-11. <https://www.folkhsomyndigheten.se/contentassets/8169d0d0a5a846d29cf4b6a7cfd1dff/skolprestationer-skolstress-psykisk-ohalsa-tonaringar-16003-webb.pdf>

Giftinformationscentralen. 2024. *Risikerna med att berusa sig på lustgas*. Hämtad 2024-03-11 Risikerna med att berusa sig på lustgas - Giftinformationscentralen.

Javed, S., Usmani, S., Sarfraz, Z., Sarfraz, A., Hanif, A., Firoz, A., Baig, R., Sharath, M., Walia, N., Chérrez-Ojeda, I. & Ahmed, S. (2022). *A Scoping Review of Vaping, E-Cigarettes and Mental Health Impact: Depression and Suicidality*. *J Community Hosp Intern Med Perspect*, 12 (3) 33-39. doi: 10.55729/2000-9666.1053.

Länsstyrelsen i Jämtlands län. (2022). *Regional ANDTS-strategi och handlingsplan – för Jämtlands län 2022–2026*. Östersund: Länsstyrelsen i Jämtlands län. (Löpnnummer: 2022:14).

Obisesan, O., H., Mirbolouk, M., A., D., Orimoloye, O., A., Iftekhar Uddin, S., M., Dzaye, O., El Shahawy, O., Al Rifai M., Bhatnagar, A., Stokes, A., Benjamin, E., J., DeFilippis, A., P. & Blaha, M., J. (2019). *Association between e-cigarette use and depression in the behavioral risk factor surveillance system. 2016-2017*. doi: 10.1001/jamanetworkopen.2019.16800.

Raustorp, A., & Fröberg, A. (2019). *Comparisons of pedometer-determined weekday physical activity among Swedish school children and adolescents in 2000 and 2017 showed the highest reductions in adolescents*. *Acta Paediatrica*, 108(7), 1303-1310. <https://doi.org/10.1111/apa.14678>

Regeringen. (2018). *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik*. (Prop. 2017/18:249). Stockholm: Socialdepartementet.

Region Jämtland Härjedalen. (2023). *Hälsa på lika villkor – rapport för Jämtland Härjedalen 2022*. Östersund: Region Jämtland Härjedalen.

SFS 2022:1257. *Lag om tobaksfria nikotinprodukter*. Stockholm: Socialdepartementet.

Skr. (2021/22:213). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025*. Hämtad 2024-03-06 [en-samlad-strategi-for-alkohol--narkotika--dopnings--och-tobakspolitiken-samt-spel-om-pengar-20222025-skr.-202122213](https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/12/2021122213) (regeringen.se)

Thor S. (red.), (2023). *CAN:s nationella skolundersökning 2023*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 223.

Thor S. & Guttormsson U. (2018). *När huvudet bultar och magen värker – ungas psykosomatiska besvär och erfarenheter av alkohol, narkotika samt tobak*. Fokusrapport 01. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN.